

ἅγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΑ΄ | ΤΕΥΧΟΣ Β΄
(ΜΑΪΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2023)

ἅγιος ΣΠΙΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΑ΄ | ΤΕΥΧΟΣ Β΄

Ἐκδότης - Ἰδιοκτῆτης:

Ἱερά Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ. : 00357-22527000

Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Διευθυντῆς Σύνταξης:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου

Ἐπίκ. Καθηγητῆς Θεολογικῆς Σχολῆς

Πανεπιστημίου Sulkhan-Saba Orbeliani, Τιφλίδα

Ἐπιμέλεια - Διορθώσεις δοκιμίων:

Ματθαῖος Ματθαίου

Φιλόλογος

ISSN: 2301-2536

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκφράζουν.

ἅγιος
ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΑ' | ΤΕΥΧΟΣ Β'
(ΜΑΪΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2023)

Ἄντι Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ Ἅγιος Σπυρίδων φιλοξενεῖ ἔξι κείμενα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο, ὁ ἀρχιμ. Χερουβεῖμ Βελέτζας ἀποδίδει στὴ νεοελληνικὴ καὶ σχολιάζει τὴν Ὀμιλία τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἷτιος τῶν κακῶν. Ἀμέσως μετὰ ὁ ἀναπληρωτὴς καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στὸν θρησκευτικὸ πλουραλισμὸ καὶ τὶς προσπάθειές του νὰ ἀπορρίψει τὴ χριστολογία τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς τρίτο κείμενο παρατίθεται ὁ χαιρετισμὸς τῆς φιλολόγου Ὁρθοδοξίας Καλογήρου στὴν Η΄ Σύναξη τῶν Χριστιανικῶν Συνδέσμων Γυναικῶν καὶ Κύκλων Ἁγίας Γραφῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τριμυθοῦντος. Ἀκολούθως ὁ καθηγητῆς Ἰωάννης Μπέκος ἀναπτύσσει τὶς θέσεις τοῦ ἁγίου Νεκταρίου γιὰ τὴν ἠθική. Στὸ πέμπτο ἄρθρο ἡ φιλόλογος Νίκη Τρακοσιῆ ἀναλύει τὸν «ὕμνο τῆς ἀγάπης» τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τέλος, ἡ Δρ Ἀγγελικὴ Χατζηιωάννου, μὲ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἄρθρου της, κάνει εἰδικὴ μνεῖα καὶ περιγράφει διάφορα ἀποκρυφιστικὰ σύμβολα ποὺ συναντᾶ κανεὶς στὴν καθημερινότητά του.

Ὁ ἐπιμελητῆς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀντὶ Προλόγου	3
Ἀρχιμ. Χερουβεὶμ Βελέτζα Ἡ Ὁμιλία τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἷτι- ος τῶν κακῶν (εἰσαγωγή, ἀπόδοση στὴ νεοελληνικὴ, σχόλια)	5
Πρωτ. Βασίλειου Ἀ. Γεωργόπουλου Προτάσεις ἀπόρριψης τῆς ἐκκλησιαστικῆς Χριστολογίας ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ	28
Ὁρθοδοξίας Καλογήρου Ἡ θέση τῆς γυναίκας στὸ ἔργο τῆς ἐνορίας	33
Ἰωάννη Μπέκου Ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος Νεκτᾶριος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν Ἠθικὴ στὶς ἀπαρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα: προεκτάσεις στὸν 21ο αἰῶνα	40
Νίκης Τρακοσιῆ Ὁ «ὕμνος τῆς ἀγάπης» (Α΄ Κορ. 13, 1-13)	61
Ἀγγελικῆς Δ. Χατζηιωάννου Ἀποκρυφιστικὰ σύμβολα (α΄ μέρος)	71

Ἡ Ὁμιλία τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἷτιος τῶν κακῶν (εἰσαγωγή, ἀπόδοση στὴ νεοελληνικὴ, σχόλια)

Ἀρχιμ. Χερουβεῖμ Βελέτζα
Ἱεροκέρυκα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κερκυρας,
Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων
Διευθυντὴ Προσωπικοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
ΜΑ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης (ΑΠΘ)
ΜΑ Ὁρθόδοξης Θεολογίας (Fribourg, Suisse)
Μέλους τῆς ἐν Ἀθήναις Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας

Κάθε φορὰ ποὺ συμβαίνει κάποια φυσικὴ ἢ μὴ καταστροφή, ἢ ὁποῖα μάλιστα ἐπιφέρει τὸν θάνατο σὲ πολλὲς ἀνθρώπινες ζωές, στὸν νοῦ καὶ στὰ χεῖλη πολλῶν (πιστῶν εἴτε ὄχι) ἀνέρχεται τὸ ἐρώτημα: Γιατί συνέβη αὐτὴ ἡ συμφορὰ; γιατί ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τοῦτο τὸ κακό; γιατί, ὡς παντοδύναμος, δὲν τὸ ἀπέτρεψε; γιὰ ποῖον λόγο ἀφήνει νὰ χάνονται τόσες ἀνθρώπινες ζωές; εἶναι, τελικά, πρόξενος κακῶν ὁ Θεός; Ἰδιαιτέρως δὲ στὴν ἐποχὴ μας, ἢ ὁποῖα ἔχει θεοποιήσει τὴν ἐπιστήμη, τὴν τεχνολογία, τὸν «ὀρθὸ λόγο», τὸ ἐγὼ ἐνὸς ἐκάστου καὶ τίς γήινες ἐπιθυμίες του (γι' αὐτὸ καὶ οἱ περισσότεροι κομπάζουν γιὰ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ποὺ ἀπολαμβάνουν καὶ εὐκόλα κατηγοροῦν τοὺς πάντες πλὴν αὐτῶν τῶν ἰδίων γιὰ ὅλα τὰ κακὰ τοῦ κόσμου), κατὰ κανόνα παραθεωρεῖται ἢ πνευματικὴ διάσταση τῶν πραγμάτων εἴτε σὲ φιλοσοφικὸ

εἴτε σέ θεολογικὸ ἐπίπεδο· μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπορρίπτεται ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ ἢ, στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων, νὰ θεωρεῖται ὁ Θεὸς ὡς ὑπηρέτης τῆς ἀτομικῆς ἄνεσης καὶ τῆς ἐν γένει εὐδαιμονίας, κατὰ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ καθενός. Μὲ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, οἱ ἀνθρώπινες συμφορές, πόλεμοι, σεισμοί, πεῖνες κ.λπ., ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀπόδειξη ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός· ἡ ἀλήθεια, ὡστόσο, εἶναι ὅτι ἡ αἰτία αὐτῆ ἀποτελεῖ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἀπιστίας τους, ἡ αἰτία εἶναι ἐσωτερικὴ καὶ βαθύτερη.

Ἐπάρχουν, βεβαίως, καὶ ἄνθρωποι ποὺ μὲ πίστη ἀτενίζουν στὸν οὐρανό· οἱ ὁποῖοι μὲ ἄλλα κριτήρια καὶ μὲ ἄλλα μάτια, πνευματικά, θεωροῦν τὸν κόσμον καὶ ὅσα συμβαίνουν πάνω στὴ γῆ καὶ πέρα ἀπὸ αὐτήν. Ἀγωνίζονται νὰ ὑπερβοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου, γιατί θεωροῦν τὰ πάντα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως· γι' αὐτὸ καὶ ὁ κόσμος δὲν θέλει καὶ δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν πίστη τους στὸν Θεό, τὴ σκέψη τους καὶ τὸν τρόπο τῆς ἱεράρχησης τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν πραγμάτων· τὰ ὁποῖα (πρέπει νὰ) ἀντανανηκοῦν στὸν πρόσκαιρο τοῦτο βίον μας καὶ στὴν ἐν γένει πολιτεία μας. Ὁ λόγος τοῦ Μ. Βασιλείου ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀπευθύνεται πρωτίστως στοὺς πιστοὺς καὶ ἀποσκοπεῖ νὰ τοὺς στηρίξῃ στὴν πίστη, ἀναλύοντας τὸ ζήτημα τῆς παρουσίας τοῦ κακοῦ στὸν κόσμο καὶ διαλύοντας τὰ νέφη τῶν διαφόρων λογισμῶν· ἀπευθύνεται δὲ καὶ σὲ ὅποιον, καλῆ τῆ πίστει, ἐπιθυμῆ νὰ γνωρίσῃ τὸν τρόπο τοῦ κατὰ Θεὸν σκέπτεσθαι καὶ ζῆν.

Ὅμιλία

“Ὅτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός”¹

Πολλοὶ τρόποι διδασκαλίας μᾶς ἔχουν ὑποδειχθεῖ διὰ τοῦ ἱεροψάλτου Δαβίδ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποῦ ἐνεργοῦσε σὲ αὐτόν. Γιατὶ ἄλλοτε μὲν, διηγούμενος ὁ προφήτης τὰ δικά του παθήματα καὶ πῶς ὑπέμεινε γενναίως τὶς συμφορές, μέσα ἀπὸ τὸ δικό του παράδειγμα μᾶς ἀφήνει σαφέστατη διδασκαλία τῆς ὑπομονῆς, ὅπως ὅταν λέει: «Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με;»². Ἄλλοτε δέ, ὑπογραμμίζει τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ταχύτητα τῆς συνδρομῆς, τὴν ὁποία παρέχει σὲ ὅσους ἀληθινὰ τὸν ἐπιζητοῦν, λέγοντας: «Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου»³. πρᾶγμα ποῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν προφήτη ποῦ εἶπε: «Ἔτι λαλοῦντός σου, ἔρεϊ· Ἰδοὺ πάρειμι»⁴. Δηλαδή, δὲν πρόλαβε νὰ προφέρει τὴν ἐπικλήση, καὶ πρόλαβε τὸ τέλος τῆς ἠ ἀκοῆ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν πάλι προσφέρει στὸν Θεὸ ἰκεσίες καὶ δεήσεις, μᾶς διδάσκει μὲ ποῖον τρόπο ἀρμόζει οἱ εὐρισκόμενοι σὲ ἁμαρτίες νὰ ἐκζητοῦν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ: «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με»⁵. Στὸν δὲ δωδέκατο Ψαλμὸ, ἀφοῦ φανερώνει κάποιον παρατεινόμενο πειρασμό, λέγοντας: «Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήση μου εἰς τέλος;», μέσα ἀπὸ ὅλον τὸν Ψαλμὸ μᾶς διδάσκει νὰ μὴν λιώσουμε ἀπὸ τὴ θλίψη, ἀλλὰ

1. PG 31, 329-353.

2. Ψαλμ. 3.

3. Ψαλμ. 4.

4. Ἦσ. 58, 9.

5. Ψαλμ. 37.

νὰ ἀναμένουμε τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γνωρίζουμε ὅτι κατ' οἰκονομία μᾶς παραδίδει στὶς θλίψεις, ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸν καθένα. Διότι, ἀφοῦ λέει τό: «Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήση μου εἰς τέλος;» καὶ τό: «Ἔως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;»⁶, εὐθύς μεταβαίνει στὸ κακὸ τῶν ἀθέων· οἱ ὅποιοι, ὅταν προσκρούσουν σὲ κά- ποιο μικρὸ ἀπὸ τὰ βιοτικά, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν τὶς δυσκο- λότερες τῶν περιστάσεων, ἀμέσως ἀμφιβάλλουν μὲ τὸν νοῦ, ἐὰν ὑπάρχει Θεὸς ποὺ ἐπιμελεῖται τὰ ἐπίγεια, ἐὰν βλέπει τὶς πράξεις τοῦ καθενός, ἐὰν διανέμει στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του. Ἔπειτα, ὅταν δοῦν νὰ παρατείνονται σὲ αὐτοὺς ὅσα δὲν ἐπιθυμοῦν, ἐπιβεβαιώνουν μέσα τους τὸ πονηρὸ δόγ- μα καὶ ἀποφαίνονται ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός»⁷. Καὶ ἀφοῦ βάλει αὐτὸ μέσα στὸν νοῦ του, χωρὶς λοιπὸν περίσκεψη κάθε ἀμαρτία χωρεῖ. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπάρχει αὐτὸς ποὺ βλέπει ἀπὸ ψηλά, ἐὰν δὲν ὑπάρχει αὐτὸς ποὺ ἀνταποδίδει στὸν καθένα κατὰ τὴν ἀξία τῆς βιοτῆς του, τί τὸν ἐμποδίζει νὰ καταδυναστεύει τὸν φτωχό, νὰ φο- νεύει τὰ ὄρφανά, νὰ σκοτώνει τὴ χῆρα καὶ τὸν ἄλλοεθνή, νὰ ἀποτολμᾷ κάθε ἀνόσια πράξη καὶ νὰ μολύνεται μὲ ἀκάθαρ- τα πάθη καὶ μὲ ὅλες τὶς κτηνώδεις ἐπιθυμίες; Γι' αὐτό, ὡς συ- νέπεια τοῦ «δὲν ὑπάρχει Θεός», προσέθεσε τό: «Διεφθάρησαν, καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι»⁸. Διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκτραποῦν ἀπὸ τὴν ὁδὸ τῆς δικαιοσύνης, ἐὰν δὲν νοσήσουν οἱ ψυχῆς τους τὴ λήθη τοῦ Θεοῦ.

6. Ψαλμ. 12.

7. Ψαλμ. 13.

8. Αὐτόθι.

Ἄπο ποῦ τὰ ἔθνη παραδόθηκαν σὲ ἀδόκιμο νοῦ καὶ ποιοῦν τὰ ἀνάρμοστα; Ὅχι ἐπειδὴ εἶπαν: «Δὲν ὑπάρχει Θεός»; Ἄπο ποῦ ἔπεσαν στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, καὶ οἱ μὲν γυναῖκες τους μετέλλαξαν τῆ φυσικῆ χρήσῃ στὴν παρὰ φύσιν, ἄνδρες δὲ σὲ ἄνδρες τὴν ἀσχημοσύνη διαπράττουν; Ὅχι ἐπειδὴ ἄλλαξαν τὴ δόξα τοῦ ἀφθαρτοῦ Θεοῦ μὲ ὁμοιώματα κτηνῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν»; Ἄφρων λοιπὸν εἶναι, ὡς ἀληθινὰ στερημένος καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως, αὐτὸς ποὺ λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. Πολὺ κοντὰ δὲ σὲ αὐτόν, καὶ σὲ τίποτα ὑπολειπόμενος κατὰ τὴν ἀφροσύνη, καὶ ἐκεῖνος ποὺ λέει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἷτιος τῶν κακῶν. Γιατὶ θεωρῶ ὅτι ἴδια ἀξία ἔχει ἡ ἀμαρτία τους, ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγαθὸ Θεό· ὁ μὲν λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει παντελῶς, ὁ δὲ ἀποφαινόμενος ὅτι δὲν εἶναι ἀγαθός. Διότι, ἐὰν εἶναι αἷτιος κακῶν, γίνεται φανερὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀγαθός⁹. ἐπομένως καὶ ἀπὸ τὰ δύο προκύπτει ἄρνηση τοῦ Θεοῦ. Ἄπο ποῦ λοιπὸν, λένε, προέρχονται οἱ ἀσθένειες; ἀπὸ ποῦ οἱ πρόωροι θάνατοι; ἀπὸ ποῦ οἱ πανωλεθρίες τῶν πόλεων; τὰ ναυάγια; οἱ πόλεμοι; οἱ ἐπιδημίες; Γιατὶ αὐτά, λένε, εἶναι κακά, καὶ τὰ πάντα ποιήματα τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ποῖον ἄλλον ἔχουμε νὰ αἰτιάσουμε γιὰ ὅσα συμβαίνουν, καὶ ὄχι τὸν Θεό; Ἐλα λοιπὸν τώρα, ἐπειδὴ πέσαμε μέσα στὸ πολυθρύλητο ζήτημα, ἀφοῦ ἀναβιβάσουμε τὸν λόγο σὲ κάποια κοινῶς ὁμολογουμένη ἀρχή, νὰ ἐξετάσουμε τὸ πρόβλημα μὲ μεγαλύτερη προσοχή καὶ νὰ ἀποπειραθοῦμε νὰ δώσουμε τρανὴ καὶ σαφῆ ἐξήγηση.

9. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 14, 27: «ἢ γὰρ τῶν ἀνωνύμων εἰδώλων θρησκεία παντὸς ἀρχὴ κακοῦ καὶ αἷτία καὶ πέρας ἐστίν».

10. Πρβλ. Πλουτάρχου, Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀρίιδος: «αἷτιαν δὲ κακοῦ τὰγαθὸν οὐκ ἂν παράσχοι».

Τοῦτο τὸ ἕνα πρέπει νὰ ἔχουμε πρῶτα στὸ μυαλό μας, ὅτι ἀφοῦ εἴμαστε ποίημα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ συναρμοσμένοι ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος μικρὰ καὶ μεγαλύτερα οἰκονομεῖ γιὰ ἐμᾶς, οὔτε θὰ παθαίναμε κάτι χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Θεός, οὔτε ἀπὸ ὅσα πάσχουμε εἶναι κάτι ἀληθινὰ βλαβερό, ἢ εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ λαμβάνουμε μέσα ἀπὸ αὐτὸ κάποιον καλύτερο νόημα. Γιατί, ἀπὸ Θεοῦ μὲν οἱ θάνατοι· δὲν εἶναι πάντως ἀληθινὰ πονηρὸς ὁ θάνατος, πλὴν ἐὰν κανεὶς ἀναφέρεται στὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, διότι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἐδῶ τυγχάνει ἀρχὴ τῶν κολάσεων τοῦ Ἄδη. Πάλι δέ, τὰ κακὰ τοῦ Ἄδη δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Γιατί ἡ ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς ἀμαρτίας βρίσκεται σὲ ἐμᾶς καὶ στὸ αὐτεξοῦσιο. Διότι αὐτοὶ ποὺ ἐφ' ὅσον ἀπεῖχαν ἀπὸ τὸ κακὸ τοὺς ἐπετρέπετο νὰ μὴν ὑποστοῦν κανένα δεινόν, ὅταν αὐτοὶ διὰ τῆς ἡδονῆς δελεάσθηκαν στὴν ἀμαρτία, τί λόγο εὐπρεπῆ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι τάχα δὲν ἔγιναν οἱ ἴδιοι αἴτιοι τῶν δικῶν τους συμφορῶν; Κακὸ λοιπὸν εἶναι, τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴ δική μας αἴσθηση, τὸ δὲ ὡς πρὸς τὴν ἰδιά του τὴ φύση. Καὶ τὸ μὲν φύσει κακὸν ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται, ἀδικία, ἀσέλγεια, ἀφροσύνη, δειλία, φθόνος, φόνοι, μαγεῖες, ραδιουργίες, καὶ τόσα ἄλλα συγγενικά μὲ αὐτὰ παθήματα, τὰ ὁποῖα καταρρυπαίνουν τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος δημιουργηθεῖσα ψυχὴ καὶ ἀμαυρῶνουν τὸ κάλλος αὐτῆς. Πάλι κακὸ λέμε τὸ ἐπίπονον γιὰ ἐμᾶς καὶ ὀδυνηρὸ ὡς πρὸς τὴν αἴσθηση, ἀρρώστια σωματικὴ, καὶ πληγὴ τοῦ σώματος, καὶ στέρηση τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἀτιμία, καὶ ζημιὲς χρηματικὲς, καὶ ἐκδιώξεις τῶν οἰκείων· τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπέρχεται σὲ ἐμᾶς ἀπὸ τὸν φρόνιμον καὶ ἀγαθὸν Δεσπότη γιὰ τὸ συμφέρον μας. Τὸν μὲν πλοῦτον ἀφαιρεῖ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν χρησιμοποιοῦν μὲ κακὸ τρόπο, καταστρέ-

φοντας τὸ ὄργανο τῆς ἀδικίας τους· ἀρρώστια δὲ ἐπιφέρει σὲ αὐτοὺς πού εἶναι πιὸ ἐπωφελὲς νὰ δεθοῦν τὰ μέλη τους, παρὰ νὰ ἔχουν ἀνεμπόδιστες τὶς ὀρμὲς πρὸς τὴν ἀμαρτία· οἱ δὲ θάνατοι ἔρχονται ὅταν πληρωθοῦν τὰ ὅρια τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα ἐξ ἀρχῆς ἔθεσε γιὰ τὸν καθένα ἢ δίκαια κρίση τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος προβλέπει ἀπὸ μακριὰ τὸ συμφέρον ἑνὸς ἐκάστου· λιμοὶ δὲ καὶ ξηρασίαι καὶ κατακλυσμοί, εἶναι κάποιες κοινὲς πληγὲς τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐθνῶν, οἱ ὁποῖες μετριάξουν τὸ κακόν. Ὅπως λοιπὸν εὐεργέτης εἶναι ὁ ἰατρός, ἀκόμα καὶ ἂν προκαλεῖ στὸ σῶμα πόνους καὶ πληγὲς (γιατὶ τὴ νόσο πολεμᾷ, ὄχι τὸν πάσχοντα)· ἔτσι ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος διαχειρίζεται τὴ σωτηρία σὲ ὄλους μὲ τὶς μερικὲς τιμωρίας. Σὺ ὅμως τὸν μὲν ἰατρὸ δὲν ἐγκαλεῖς, πού ἄλλα κόβει, ἄλλα καυτηριάζει καὶ ἄλλα ἀφαιρεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὸ σῶμα· ἀλλὰ καὶ χρήματα τοῦ καταβάλλεις, καὶ σωτῆρα τὸν προσφωνεῖς, ἐπειδὴ σὲ λιγοστὸ μέρος περιορίζει τὸ νόσημα, πρὶν ἐξαπλωθεῖ τὸ πάθος σὲ ὅλο τὸ σῶμα. Ὅταν ὅμως δεῖς πόλη νὰ σειεται καὶ νὰ πέφτει στοὺς κατοίκους, ἢ πλοῖο αὐτανδρὸ νὰ ἔχει διαλυθεῖ στὴ θάλασσα, δὲν τεμπελιάζεις νὰ κινεῖς γλῶσσα βλάσφημη κατὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἰατροῦ καὶ σωτῆρος. Ἐπρεπε ὡστόσο νὰ γνωρίζεις ὅτι ὅταν οἱ ἄνθρωποι πάσχουν μέτρια καὶ ἰάσιμα, παραλαμβάνονται οἱ ὠφέλειαι πού προέρχονται ἀπὸ τὴ φροντίδα· ὅταν ὅμως τὸ πάθος ἀποδειχθεῖ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ θεραπεία, γίνεται ἀπαραίτητη ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ ἀχρηστευθέντος μέλους, ὥστε νὰ μὴν συνεχίσει ἡ νόσος νὰ ἐπεκτείνεται καὶ βλάψει τὰ ζωτικὰ ὄργανα. Ὅπως λοιπὸν τῆς τομῆς ἢ τοῦ καυτηριασμοῦ δὲν εἶναι αἷτιος ὁ ἰατρός ἀλλὰ ἡ νόσος, ἔτσι καὶ οἱ ἀφανισμοὶ τῶν πόλεων, ἐπειδὴ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀμετρία τῶν ἀμαρτημάτων, ἀπαλλάσσουν τὸν Θεὸ ἀπὸ κάθε μομφῆς.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἷτιος τῶν κακῶν, λέει, πῶς ἔχει λεχθεῖ τό: «Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά»;¹¹ Καὶ πάλι: «Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ»¹²· καὶ: «Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε»¹³. Καὶ στὴ μεγάλη ὠδὴ τοῦ Μωυσῆ: «Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κάγῳ ἰάσομαι»¹⁴. Ἀλλὰ γιὰ ὅποιον γνωρίζει τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς, κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν κατηγορεῖ τὸν Θεὸ ὡς αἷτιο καὶ ποιητῆ τῶν κακῶν· γιὰ αὐτὸς ποὺ εἶπε: «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ κατασκευάζω φῶς καὶ ποιῶ σκοτάδι», μὲ τοῦτα καθιστᾷ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ δημιουργοῦ τῆς κτίσεως, ὄχι ποιητῆ κάποιου κακοῦ. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις λοιπὸν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ αἷτιος τοῦ φωτὸς καὶ ἄλλος τοῦ σκότους, εἶπε ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ποιητῆς καὶ τεχνίτης τῶν φαινομενικῶ ἀντιθέτων στὴν κτίση, ὥστε νὰ μὴν ἀναζητήσεις ἄλλον δημιουργὸ τῆς φωτιᾶς, ἄλλον τοῦ νεροῦ, ἄλλον τοῦ ἀέρα καὶ ἄλλον τῆς γῆς· ἐπειδὴ νομίζουν μερικοὶ ὅτι αὐτὰ ἀλληλοσυγκρούονται, λόγῳ τῆς διαφορετικῆς τους ποιότητος. Τὸ ὅποιο ἤδη κάποιοι ἔπαθαν καὶ ἔχουν στραφεῖ στὴν πολυθεΐα. Ποιεῖ δὲ εἰρήνην καὶ κτίζει κακά. Μάλιστα, ποιεῖ εἰρήνην μέσα σου, ὅταν μὲ τὴν καλὴ διδασκαλία εἰρηνεύσει τὸν νοῦ σου καὶ συμφιλιώσῃ τὰ ἐπαναστατημένα πάθη μὲ τὴν ψυχὴ· κτίζει δὲ κακά· δηλαδὴ, τὰ μεταποιεῖ καὶ τὰ βελτιώνει ὥστε, ἀφοῦ ἀποβάλλουν τὴν κακία, νὰ μεταλαμβάνουν τὴ φύση τοῦ καλοῦ. «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ

11. Ἱσ. 45, 7.

12. Μιχ. 1, 12.

13. Ἀμῶς 3, 6.

14. Δευτ. 32, 39.

Θεός»¹⁵. Δὲν λέει τώρα νὰ δημιουργήσεις, ἀλλὰ νὰ ἀνακαινίσεις αὐτὴν ποὺ πάλιωσε ἐξ αἰτίας τῆς κακίας. Καί: «Ἴνα τοὺς δύο κτίση εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον»¹⁶. Τὸ «κτίση», δὲν σημαίνει νὰ δημιουργήσει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ τὰ ὄντα νὰ μετακοσμήσει. Καί: «Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις»¹⁷. Καὶ πάλι ὁ Μωυσῆς: «Οὐκ αὐτὸς οὗτος ὁ σου πατὴρ ἐκτέησά σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐκτίσέ σε;»¹⁸. Διότι ἐδῶ, ἀφοῦ ἡ κτίση κατετάγει μετὰ τὴν ποίηση, σαφῶς μᾶς διδάσκει ὅτι τὸ ὄνομα τῆς κτίσεως ἔχει τεθεῖ, μεταξὺ ἄλλων, μὲ τὴ σημασία τῆς βελτιώσεως. Ὡστε ὅταν ποιεῖ εἰρήνη, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ποιεῖ τὴν εἰρήνη, κτίζοντας τὰ κακά· δηλαδὴ μεταποιῶντας καὶ βελτιώνοντας αὐτά. Ἐπειτα βέβαια, ἐὰν νοήσεις ὅτι εἰρήνη εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ κακὸ ὀνομάσεις τὰ ἐπώδυνα ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦν, ἐκστρατεῖες πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα, πόνους, ἀγρυπνίες, ἀγωνίες, ἰδρώτες, τραύματα, σφαγές, ἀλώσεις πόλεων, ὑποδουλώσεις ἀνθρώπων, ἀπαγωγές, τὰ ἐλεεινὰ τῶν κατακτητῶν θεάματα, καὶ ἀπλῶς ὅσα λυπηρὰ ἀκολουθοῦν τοὺς πολέμους, λέμε ὅτι συμβαίνουν σύμφωνα μὲ τὴ δίκαια κρίση τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιφέρει μὲ τοὺς πολέμους τὶς τιμωρίες σὲ αὐτοὺς ποὺ τὶς ἀξίζουν. Ἡ προτιμοῦσες ἐσὺ νὰ μὴν κατακαοῦν τὰ Σόδομα, μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ἀνοσιουργίες; ἢ νὰ μὴν καταστραφεῖ ἡ Ἱερουσαλήμ, μήτε νὰ ἐρημωθεῖ ὁ ναός, μετὰ τὴ φρικτὴ παράνοια κατὰ τοῦ Κυρίου; Καὶ πῶς ἀλλιῶς ἦταν δίκαιο νὰ γίνουν αὐτά, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ρωμαίων, στοὺς ὁποίους παρέδωσαν τὸν Κύριο οἱ ἐχθροὶ τῆς ἰδίας τους

15. Ψαλμ. 50.

16. Ἐφ. 2, 15.

17. Β΄ Κορ. 5, 17.

18. Δευτ. 32, 6.

τῆς ζωῆς Ἰουδαῖοι; Ὡστε συμβαίνει ἐνίοτε, καὶ δικαίως, τὰ κακὰ τοῦ πολέμου νὰ ἔρχονται σὲ ἐκείνους ποὺ τὰ ἀξίζουν. Καὶ τό: «Ἐγὼ θὰ ἀποκτείνω καὶ θὰ ζωοποιήσω», δέξου το, ἂν θέλεις, μὲ τὴν πρόχειρη ἔννοια. Διότι οἰκοδομεῖ ὁ φόβος τοὺς ἀπλούστερους. «Θὰ πληξῶ, καὶ ἐγὼ θὰ θεραπεύσω». Καὶ τοῦτο χρήσιμο, μὲ τὴν ἴδια ἔννοια· ἢ μὲν πληγὴ προξενεῖ τὸν φόβο, ἢ δὲ ἴαση προτρέπει στὴν ἀγάπη. Δύνασαι ὥστόσο νὰ διανοηθεῖς καὶ ὑψηλότερα γιὰ αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν. «Ἐγὼ θὰ ἀποκτείνω», ἀναφέρεται στὴν ἁμαρτία· καὶ «θὰ ζωοποιήσω», στὴ δικαιοσύνη. Ἐπειδὴ, ὅσο ὁ ἔξω ἄνθρωπος διαφθείρεται, τόσο ὁ ἔσω ἀνακαινίζεται. Δὲν ἀποκτείνει ἄλλον καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ· ἀλλὰ τὸν ἴδιο, μὲ αὐτὰ ποὺ ἀποκτείνει, ζωοποιεῖ· καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ πλήττει, θεραπεύει, σύμφωνα μὲ τὴν Παροιμία ποὺ λέει: «Σὺ μὲν πατάξεις αὐτὸν ράβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ»¹⁹. Τὸ δὲ «Κατέβηκαν κακὰ παρὰ Κυρίου στὶς πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ», τὴν ἴδια ἔχει ἐξήγηση. Ποῖα κακὰ; Θόρυβος ἀρμάτων καὶ ἱπέων. Ὅταν δὲ ἀκούσεις ὅτι «δὲν ὑπάρχει κακία σὲ πόλη, τὴν ὁποία δὲν ποίησε ὁ Κύριος», νὰ ἐννοήσεις τῆς κακίας τὸ ὄνομα· γιατί ὁ λόγος ὑπαινίσσεται τὴν κάκωση ποὺ ἐπιφέρει σὲ αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν, μὲ σκοπὸ τὴ διόρθωση τῶν πλημμελημάτων. Γιατὶ λέει: «Σὲ ὑπέβαλα σὲ κακουχίες καὶ σὲ πείνα»²⁰, γιὰ νὰ σὲ εὐεργετήσω· συγκρατῶντας τὴν ἁμαρτία, πρὶν ξεχειλίσει δίχως μέτρο, ὅπως ἓνα ὀρμητικὸ ποτάμι συγκρατεῖται ἀπὸ κάποιον ἰσχυρὸ φράγμα.

19. Παροιμ. 23, 14.

20. Δευτ. 8, 3: «ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνησέ σε καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάννα, ὃ οὐκ ἤδησαν οἱ πατέρες σου, ἵνα ἀναγγεῖλη σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος».

Γι' αὐτὸ συμβαίνουν νόσοι πόλεων καὶ ἐθνῶν, ἀνέμων ξηρασίαι καὶ ἀκαρπία τῆς γῆς, καὶ στὸν καθένα οἱ δυσκολότερες περιστάσεις τοῦ βίου, γιὰ νὰ περικόπτουν τῆς κακίας τὴν αὔξησιν. Ὡστε αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ ἐξαλείψουν τὴν γένεσιν τῶν ἀληθινῶν κακῶν. Διότι οἱ κακώσεις τοῦ σώματος καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ πόνοι, στοχεύουν στὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἀναιρεῖ ἐπομένως ὁ Θεὸς τὸ κακὸ, καὶ δὲν προέρχεται τὸ κακὸ ἀπὸ τὸν Θεό· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἰατρὸς ἐξαλείφει τὴν νόσον, καὶ δὲν τὴν βάζει στὸ σῶμα. Οἱ δὲ καταστροφές τῶν πόλεων, σεισμοὶ καὶ πλημμύρες, καὶ ἀπώλειαι στρατοπέδων, καὶ ναυάγια, καὶ κάθε πολυάνθρωπη φθορά, εἴτε προέρχεται ἀπὸ τὴν γῆ, εἴτε ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τὸν ἄνεμον, εἴτε ἀπὸ τὴν φωτιά, ἢ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη αἰτία, γίνονται γιὰ τὸν συνετισμὸ τῶν ὑπολοίπων, σωφρονίζοντας ὁ Θεὸς τὴν πάνδημη πονηρία μὲ δημόσιαι μάλιστα.

Ἐπομένως, τὸ μὲν κυρίως κακὸ ἢ ἁμαρτία, ἢ ὅποια μάλιστα ἀξίζει νὰ ὀνομάζεται ἔτσι, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δικὴν μας προαίρεσιν, ἀφοῦ σὲ ἐμᾶς ἐπαφίεται ἢ νὰ ἀπέχουμε ἀπὸ τὴν πονηρία, ἢ νὰ εἴμαστε μοχθηροί· ἀπὸ δὲ τὰ ὑπόλοιπα, ἄλλα μὲν προβάλλονται ὡς ἀγωνίσματα γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἀνδρεία, ὅπως στὸν Ἰὼβ ἡ στέρησις τῶν παιδιῶν, ὁ ἀφανισμὸς ὅλου τοῦ πλοῦτου μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ, ἢ πληγὴ στὸ σῶμα· ἄλλα δὲ γιὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἁμαρτημάτων, ὅπως στὸν Δαβὶδ ἡ ντροπὴ τοῦ οἴκου του, ἢ δίκαιη τιμωρία τῆς παράνομης ἐπιθυμίας. Καὶ πάλι κατανοήσαμε κάποιον ἄλλο εἶδος τῶν φοβερῶν, προερχόμενον ἀπὸ τὴν δίκαιη κρίσιν τοῦ Θεοῦ, μὲ σκοπὸ νὰ σωφρονίσῃ τοὺς ἐπιρρεπεῖς στὴν ἁμαρτία· ὁ Δαθὰν καὶ ὁ Ἀβειρών, ποὺ ἀνοῖξε βάραθρον κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους καὶ τοὺς κατάπιε ἡ γῆ. Διότι ἐδῶ, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς τιμωρί-

ας δὲν ἔγιναν καλύτεροι αὐτοί (πῶς θὰ μποροῦσαν, ἀφοῦ κατέβηκαν στὸν Ἄδη);, ἀλλὰ μὲ τὸ παράδειγμά τους συνέτισαν τοὺς ὑπόλοιπους. Ἔτσι καὶ ὁ Φαραὼ καταποντίστηκε μὲ ὄλο τὸ στράτευμά του. Ἔτσι ἀφανίστηκαν οἱ πρῶην κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης. Ὡστε, ὅταν λέει ὁ Ἀπόστολος: «Σκευὴ ὀργῆς κατατηρισμένα εἰς ἀπώλειαν»²¹, ἄς μὴ νομίσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια πονηρὴ κατασκευὴ τοῦ Φαραῶ (γιατὶ ἔτσι δικαιότερα ἢ αἰτία θὰ ἀποδοθεῖ σὲ αὐτὸν ποὺ τὰ κατασκεύασε). ἀλλὰ ὅταν ἀκούσεις σκευὴ, βάλε μὲ τὸν νοῦ σου ὀτιδῆποτε χρῆσιμο ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς ἔπραξε. Καὶ ὅπως στὸ ἀνάκτορο ἄλλο μὲν σκεῦος εἶναι χρυσό, ἄλλο ἀσημένιο, ἄλλο πῆλινο καὶ ἄλλο ξύλινο (ἢ προαίρεση ἐκάστου παρομοιάζεται μὲ τὴν ὕλη· καὶ χρυσό μὲν σκεῦος εἶναι ὁ καθαρὸς καὶ ἄδολος στοὺς τρόπους· ἀσημένιο δέ, ὁ ὑποδεέστερος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀξία· πῆλινο δέ, ἐκεῖνος ποὺ φρονεῖ τὰ γήινα καὶ εὐκόλος νὰ συντριβεῖ· καὶ ξύλινο, ἐκεῖνος ποὺ εὐκόλα ρυπαίνεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ γίνεται καύσιμο στὸ αἰώνιο πῦρ). ἔτσι καὶ σκεῦος τῆς ὀργῆς εἶναι αὐτὸς ποὺ ὄλη τὴν ἐνέργεια τοῦ διαβόλου, σὰν σὲ ἀγγεῖο, χῶρεσε, καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη δυσωδία ποὺ τὸν συνοδεύει, ἐξαιτίας τῆς φθορᾶς, δὲν δύναται πλέον νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀλλὰ εἶναι ἄξιος ἀφανισμοῦ καὶ ἀπωλείας. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἔπρεπε αὐτὸς νὰ συντριβεῖ, ὁ φρόνιμος καὶ σοφὸς τῶν ψυχῶν οἰκονόμος ὦρισε ὥστε αὐτὸς νὰ γίνει περιφανῆς καὶ ξακουστός σὲ ὄλους, γιὰ νὰ ὠφελήσῃ ἄλλους μὲ τὰ παθήματά του, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἀνίατος ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς του κακίας. Τὸν ἐσκλήρυνε μάλιστα, ἐπιτείνοντας τὴν κακία του μὲ τὴ μακροθυμία καὶ μὲ τὴν ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας, ὥστε ἀφοῦ

21. Ρωμ. 9, 22.

αὐξηθεῖ στὸ ἔσχατο ἢ πονηρία του, νὰ διαφανεῖ ἡ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ἀφοῦ ἄρχισε ἀπὸ μικρότερες πληγές καὶ πάντα προσέθετε καὶ ἐπέτεινε τὶς μάστιγες, δὲν κάμφθηκε ἡ ἀδιαλλαξία του, ἀλλὰ τὸν εὗρισκε καὶ νὰ καταφρονεῖ τὴν ἀνοχή τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ συνηθίζει τὰ δεινὰ ποὺ ἔπεφταν ἐπάνω του. Καὶ οὔτε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν παρέδωσε στὸν θάνατο, μέχρις ὅτου τὸν καταπόντισε, ὅταν ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια τῆς καρδιάς του ἀποτόλμησε νὰ ἀνακόψει τὴν πορεία τῶν δικαίων καὶ νόμισε ὅτι, ὅπως γιὰ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ γι' αὐτὸν ἦταν βατὴ ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔμαθες ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἔχοντας κάνει τὴ διακρίση ἀνάμεσα στὰ εἶδη τοῦ κακοῦ, καὶ ἀφοῦ εἶδες τί εἶναι τὸ ὄντως κακό, ἢ ἁμαρτία, τῆς ὁποίας τὸ τέλος εἶναι ἡ ἀπώλεια· καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ νομίζεται ὡς κακό, ἐπειδὴ εἶναι ὀδυνηρὸ στὶς αἰσθήσεις, ἔχει ὅμως τὴ δύναμη τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως οἱ κακουχίες ποὺ ὀδηγοῦν σὲ ἀποχὴ τῆς ἁμαρτίας, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ εἶναι ἡ αἰώνια σωτηρία τῶν ψυχῶν· πάψε λοιπὸν νὰ δυσαρεστεῖσαι μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ καὶ μῆτε νὰ νομίζεις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἷτιος τοῦ κακοῦ, μῆτε νὰ φαντάζεσαι ὅτι τὸ κακό ἔχει δική του ὑπόσταση. Διότι δὲν ὑφίσταται, σὰν κάποιον ζῶο, ἢ πονηρία· οὔτε οὐσία αὐτῆς μέσα σὲ κάποιον ὃν ἔχουμε νὰ παρουσιάσουμε. Γιατὶ τὸ κακό εἶναι στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ ὀφθαλμὸς ἐκτίσθη· ἢ δὲ τυφλότητα ἐπισυνέβη μὲ τὴν ἀπώλεια τῶν ὀφθαλμῶν. Ὡστε, ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ἀνῆκε στὴ φθαρτὴ φύση, δὲν θὰ εἶχε παρεισφρήσει ἢ τυφλότητα. Ἐτσι καὶ τὸ κακό, δὲν ἔχει δική του ὑπαρξὴ ἀλλὰ ἐπισυμβαίνει μὲ τὴν τύφλωση τῆς ψυχῆς. Οὔτε εἶναι ἀγέννητο, ὅπως λένε οἱ ἀσεβεῖς, ὁμότιμη μὲ τὴν ἀγαθὴ φύση καθιστῶντας αὐτὴν πονηρὴ, ἐὰν καὶ τὰ δύο εἶναι ἀναρ-

χα και ἀνώτερα γενέσεως· ἀλλὰ οὔτε και γεννητό. Διότι, ἐὰν τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό, πῶς τὸ κακὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγαθό; γιατί οὔτε τὸ αἰσχροὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ καλό, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τὴν ἀρετή. Διάβασε τὴν κοσμογονία και θὰ βρεῖς ὅτι ἐκεῖ ὅλα καλὰ και πολὺ καλὰ ἐγιναν²². Τὸ κακὸ, ἐπομένως, δὲν κτίσθηκε μαζί με τὰ καλὰ. Ἀλλὰ οὔτε ἡ νοητὴ κτίση, ἡ ὁποία ἐγινε ἀπὸ τὸν Δημιουργό, δημιουργήθηκε ἀνακατεμένη με τὴν πονηρία. Διότι ἐὰν τὰ σωματικά δὲν κτίσθηκαν μαζί με τὸ κακὸ, πῶς θὰ μπορούσαν τὰ νοητά, τὰ ὁποία ὑπερέχουν τόσο πολὺ ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα και τὸν ἀγιασμό, νὰ ἔχουν κοινή ὑπόσταση με τὸ κακὸ; Ἀλλὰ ὄντως ὑπάρχει τὸ κακὸ, και ἡ ἐνέργεια ἀποδεικνύει ὅτι βρίσκεται πολὺ, διάχυτο σὲ ὅλον τὸν βίο. Ἀπὸ ποῦ, λοιπὸν προέρχεται ἡ ὑπαρξὴ του, λέει, ἐὰν δὲν εἶναι ἀναρχο, οὔτε κτίσμα;

Ἄντι αὐτοῦ ἂς ἐρωτηθοῦν ὅσοι ἐπιζητοῦν αὐτά: Ἀπὸ ποῦ προέρχονται οἱ ἀρρώστιες; ἀπὸ ποῦ οἱ ἀναπηρίες τοῦ σώματος; Ἐπειδὴ, οὔτε ἀγέννητη εἶναι ἡ ἀρρώστια οὔτε, βεβαίως, δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ δημιουργήθηκαν μὲν τὰ ζῶα με τὴ δέουσα φυσικὴ τους διάπλαση και βγήκαν στὴ ζωὴ ἀρτιμελῆ, ἀρρώστησαν ὅμως ὅταν παρεκτράπησαν ἀπὸ τὴ φυσικὴ τους πορεία. Ξεστρατίζουν δὲ ἀπὸ τὴν ὑγεία, εἴτε ἐξ αἰτίας κάποιας κακῆς τροφῆς εἴτε ἀπὸ ὁποιαδήποτε νοσοποιὸ αἰτία. Ἄρα ὁ Θεὸς ἔπλασε μὲν τὸ σῶμα, ὄχι ὅμως τὴν ἀμαρτία· και ψυχὴ λοιπὸν δημιούργησε ὁ Θεός, ὄχι ὅμως τὴν ἀμαρτία· ἔπαθε δὲ ἡ ψυχὴ κακά, ἀφοῦ παρεκτράπη ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν. Τί ὅμως ἦταν γι' αὐτὴν τὸ προηγούμενο ἀγαθό; Ἦ συναναστροφὴ με τὸν Θεὸ και ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης·

22. Γεν. 1, 31: «και εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, και ἰδοὺ καλὰ λίαν».

ἀπὸ τὴν ὁποία ἀφοῦ ἐξέπεσε, ὑπέστη τις κακώσεις τῶν ποικίλων καὶ πολυτρόπων ἀρρωστημάτων. Γιατί ἔγινε δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Ἐξ αἰτίας τῆς ὀρμῆς τοῦ αὐτεξουσίου, ἡ ὁποία μάλιστα ἀρμόζει στὴ λογικὴ φύση. Διότι ἀφοῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸν κτίστη αὐτεξουσία ζωὴ καὶ λυμένη ἀπὸ κάθε ἀνάγκη, δημιουργημένη κατ' εἰκόνα Θεοῦ²³, νοεῖ μὲν τὸ ἀγαθὸ καὶ γνωρίζει αὐτοῦ τὴν ἀπόλαυση καὶ ἔχει ἐξουσία καὶ δύναμη, παραμένοντας στὴ θεωρία τοῦ καλοῦ καὶ στὴν ἀπόλαυση τῶν νοητῶν ἀγαθῶν, νὰ διαφυλάσσει τὴν κατὰ φύσιν ζωὴ της· ἔχει ὅμως καὶ τὴν ἐξουσία κάποτε νὰ ἀποστραφεῖ τὸ καλὸ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει σὲ αὐτὴν ὅταν, ἀφοῦ χορτάσει ἀπὸ τὴ μακαρία ἀπόλαυση, καὶ ἀφοῦ τρόπον τινὰ νυστάξει καὶ βαρυνθεῖ καὶ κατακραυχήσει ἀπὸ τὰ ἄνω, ἀναμιχθεῖ μὲ τὴ σάρκα ἐξ αἰτίας τῶν ἀπολαύσεων τῶν αἰσchrῶν ἡδονῶν. Ἦταν κάποτε ὁ Ἄδὰμ ἄνω, ὄχι κατὰ τὸν τόπο ἀλλὰ κατὰ τὴν προαίρεση, ὅταν, μόνις ἔλαβε τὴν ψυχὴ καὶ κοίταξε πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἀφοῦ καταχάρηκε μὲ αὐτὰ ποῦ εἶδε, ὑπεραγαποῦσε τὸν εὐεργέτη, ὁ ὁποῖος τοῦ χάρισε τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀπόλαυση, καὶ τὸν ἀνέπαυσε μὲ τις χαρὲς τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ ἔδωσε ἀρχὴ ὅπως τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν ἔκανε νὰ τρέφεται τὴν τροφὴ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ νὰ ἀκούει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα, ἀπολαμβάνοντας τὴν κραταιὰ προστασία καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ· ἀφοῦ, ὅμως, γρήγορα χόρτασε καὶ ἀπὸ τὸν κορεσμὸν τρόπον τινὰ ἀποθρασύνθηκε, ἀντὶ τοῦ νοητοῦ κάλλους προτίμησε αὐτὸ ποῦ φάνηκε τερπνὸ στὰ σαρκικά του μάτια, καὶ τὸ γέμισμα τῆς κοιλιᾶς ἔθεσε ὡς τιμιώτερο ἀπὸ τις πνευ-

23. Γεν. 1, 27: «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς».

ματικές ἀπολαύσεις. Εὐθύς βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ ἀπὸ τῆ μακαρία ἐκείνη διαγωγῆ, ἀφοῦ ἔγινε κακὸς ὄχι ἐξ ἀνάγκης ἀλλὰ ἀπὸ ἔλλειψη θέλησης. Γι' αὐτὸ καὶ ἀμάρτησε μὲν ἐξαιτίας τῆς μοχθηρῆς προαίρεσης, πέθανε δὲ ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας· «Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος»²⁴. Διότι ὅσο ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τῆ ζωῆ, τόσο πλησίαζε στὸν θάνατο. Γιατὶ ζωὴ εἶναι ὁ Θεός· στέρηση δὲ τῆς ζωῆς, ὁ θάνατος. Ὡστε ὁ Ἀδὰμ μὲ τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὸν Θεὸ κατασκευάσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸν θάνατο, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, ὅτι: «Ἴδου οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται»²⁵.

Ἐπομένως, δὲν ἔκτισε ὁ Θεὸς τὸν θάνατο, ἀλλὰ ἐμεῖς τὸν προξενήσαμε στοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὴν πονηρὴ ἀπόφαση. Οὐτε, βεβαίως, ἐμπόδισε τὴ διάλυση, γιὰ τὶς αἰτίες ποὺ προαναφέρθηκαν, γιὰ νὰ μὴν διατηρήσει σὲ ἐμᾶς ἀθάνατη τὴν ἀρρώστια. Ὅπως, δηλαδή, κάποιος δὲν καταδέχεται νὰ βάλει στὴ φωτιὰ σκεῦος πῆλινο ποὺ ἔχει ραγίσει, μέχρις ὅτου τὸ ἀναπλάσει καὶ τὸ ἐξυγιάνει ἀπὸ τὸ πάθος ποὺ ὑπάρχει σὲ αὐτό. Ἀλλὰ γιατί, λέει, δὲν εἴχαμε ἀπὸ τὴν κατασκευή μας τὸ ἀναμάρτητο, ὥστε ἀφοῦ ἐμεῖς δὲν θὰ θέλαμε, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἡ ἀμαρτία; Ἐπειδὴ καὶ σὺ τοὺς οἰκιακούς σου ὑπηρέτες δὲν τοὺς βλέπεις μὲ εὐνοια ὅταν τοὺς ἔχεις δέσμιους, ἀλλὰ ὅταν τοὺς δεῖς μὲ τὴ θέλησή τους νὰ ἐκπληρώνουν τὰ καθήκοντά τους. Καὶ ὁ Θεός, ἐπομένως, δὲν ἀγαπᾷ τὸ ἀναγκαστικό, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ κατορθώνεται ἀπὸ τὴν ἀρετῆ. Ἡ δὲ ἀρετῆ γίνεται ἐκ προαιρέσεως, καὶ ὄχι ἐξ ἀνάγκης. Ἡ δὲ προαίρεση ἐπαφίεται σὲ ἐμᾶς, δηλαδή στὸ αὐτεξούσιο. Αὐτός, ἐπομένως, ποὺ

24. Ρωμ. 6, 23.

25. Ψαλμ. 72.

μέμφεται τὸν δημιουργὸ ἐπειδὴ δὲν μᾶς κατασκεύασε ἀπὸ τῆ φύση μας ἀναμάρτητους, τίποτα ἄλλο δὲν προτιμᾷ, παρὰ τὴν ἄλογη φύση ἀντὶ τῆς λογικῆς, καὶ τὴν ἀκίνητη καὶ δίχως ὀρμὴ ἀντὶ τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου. Αὐτά, ἂν καὶ παρενθετικῶς ἀλλὰ ἀπαραιτήτως εἰπώθηκαν, γιὰ νὰ μὴν πέσεις σὲ πέλαγος διαλογισμῶν καὶ στερηθεῖς τὰ σπουδαῖα καὶ ἀκόμη περισσότερο τὸν Θεό. Ἄς σταματήσουμε λοιπὸν νὰ διορθώσουμε τὸν σοφόν. Ἄς πάψουμε νὰ ἐπιζητοῦμε τὸ καλύτερο ἀπὸ τὰ δικά του συμπεράσματα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα μᾶς διαφεύγουν οἱ λόγοι τῶν ἐπὶ μέρους πραγμάτων πὺ οἰκονομεῖ ὁ Θεός, ἄς ὑπάρχει μέσα στὶς ψυχές μας ἐκεῖνο τὸ ἕνα δόγμα, ὅτι οὐδὲν κακὸ γίνεται ἀπὸ τὸν ἀγαθόν.

Ὑπαισέρχεται δὲ σὲ αὐτό, κατὰ λογικὴ ἀκολουθία, καὶ τὸ ζήτημα τοῦ Διαβόλου. Ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ Διάβολος, ἐὰν δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεὸ τὰ κακά; Τί, λοιπὸν, λέμε; Ὅτι καὶ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ μᾶς ἀρκεῖ ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ἀποδόθηκε καὶ γιὰ τὴν πονηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ ποῦ ἔγινε πονηρὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν προαίρεση. Ἀπὸ ποῦ ὁ Διάβολος; Ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία, αὐθαίρετη ἔχοντας καὶ αὐτὸς τὴ ζωὴ, καὶ ἔχοντας ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσία ἢ νὰ παραμένει μὲ τὸν Θεόν, ἢ νὰ ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὸν ἀγαθόν. Ὁ Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ παρίσταται στὸν Θεὸ διηνεκῶς. Ὁ Σατανᾶς ἄγγελος, καὶ ἐξέπεσε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν τάξιν του. Καὶ ἐκεῖνον ἢ προαίρεση διαφύλαξε στὰ ἄνω, καὶ τοῦτον κατακρήμνισε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιο. Γιατί ἦταν δυνατὸν ἐκεῖνος νὰ ἀποστατήσῃ καὶ τοῦτος νὰ μὴν ἐκπέσει. Ἀλλὰ τὸν μὲν διέσωσε ἢ ἀχόρταστη ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν· τὸν δὲ ἀπόβλητο ἔδειξε ἢ ἀναχώρηση ἀπὸ τὸν Θεόν. Αὐτὸ εἶναι τὸ κακόν, ἢ ἀποξένωση ἀπὸ τὸν Θεόν. Μικρὴ περιστροφὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ μᾶς κάνει νὰ βρισκόμα-

στε μαζί με τὸν ἥλιο, ἢ με τὴ σκιά τοῦ σώματός μας. Καὶ ἂν μὲν κοιτάξει ἐκεῖ ἐπάνω, ἔτοιμος ὁ φωτισμός· ἂν ὁμως ἀποστραφεῖ πρὸς τὴ σκιά, ἀναγκαῖος ὁ σκοτασμός. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι πονηρὸς ὁ Διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχοντας τὴν πονηρία, δὲν εἶναι φύση ἀντιμαχόμενη τὸ ἀγαθό. Ἀπὸ ποῦ, λοιπόν, πηγάζει σὲ αὐτὸν ὁ πόλεμος πρὸς ἐμᾶς; Ἐπειδὴ, καθὼς εἶναι δοχεῖο κάθε κακίας, δέχτηκε καὶ τὴν ἀρρώστια τοῦ φθόνου καὶ ἐφθόνησε τὴν τιμὴ πού ἀπολαμβάναμε. Γιατὶ δὲν ἄντεχε τὴ δίχως λύπες ζωὴ μας στὸν παράδεισο· καὶ ἀφοῦ μὲ δόλο καὶ μηχανορραφίες ἐξαπάτησε τὸν ἄνθρωπο, καὶ τὴν ἐπιθυμία πού εἶχε νὰ γίνει ὁμοιος μὲ τὸν Θεὸ ἀφοῦ τὴ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ τὸν ἐξαπατήσει, ἔδειξε τὸ ξύλο καὶ τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι τρώγοντάς το θὰ τὸν καταστήσει ὁμοιο μὲ τὸν Θεό. «Ἐὰν φάγητε», λέει, «ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν»²⁶. Ἐπομένως, δὲν κατασκευάστηκε γιὰ νὰ εἶναι ἐχθρὸς μας, ἀλλὰ ἀπὸ ζηλοτυπία πρὸς ἐμᾶς κατεστάθη ἐχθρὸς μας. Διότι βλέποντας τὸν ἑαυτό του νὰ ἔχει καταπέσει ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, δὲν ἄντεχε νὰ βλέπει τὸν γήινο νὰ ἀνυψώνεται μὲ τὴν προκοπὴ στὴν ἀξία τῶν ἀγγέλων. Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἔγινε ἐχθρὸς, φύλαξε ὁ Θεὸς σὲ ἐμᾶς τὴν ἐναντίωση πρὸς αὐτόν, μὲ ὅσα ἔλεγε πρὸς τὸ θηρίο πού τὸν ὑπηρέτησε, ἀναφέροντας πρὸς αὐτόν τὴν ἀπειλή, ὅτι «Ἐχθραν θήσω ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς»²⁷. Εἶναι ὄντως βλαβερὲς οἱ συνδιαλλαγές μὲ τὴν κακία· ἐπειδὴ ἡ φιλία ἔχει ἀπὸ τὴ φύση της τοῦτο τὸν νόμο, αὐτοὶ πού τὴ συνάπτουν νὰ γίνονται ὁμοιοι. Ἐπομένως, εἶναι σωστὸ τὸ «Φθείρουσιν ἡθῆ

26. Γεν. 3, 5.

27. Γεν. 3, 15.

χρηστὰ ὁμιλίας κακαί»²⁸. Γιατὶ ὅπως στὶς περιοχὲς ποὺ προκαλοῦν ἀσθένεια, ἀκόμη καὶ ὁ ἀέρας ποὺ εἰσπνέεται ἀφήνει στοὺς κατοίκους κάποια λανθάνουσα νόσο· ἔτσι καὶ ἡ συνήθεια τῆς κακίας μεγάλη κακὰ στὶς ψυχὲς ἐναποθέτει, ἀκόμα καὶ ἐὰν μὲ τὴν πρώτη αἴσθησι τὸ βλαβερὸ διαφεύγει. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔχθρα πρὸς τὸ φίδι εἶναι ἀδιαπραγμάτευτη. Ἐὰν πάλι τὸ ὄργανο εἶναι ἄξιο τόσο μίσους, πόσο πρέπει νὰ ἐχθρευόμαστε αὐτὸν ποὺ ἐνήργησε; Ἀλλὰ καὶ γιατί, λέει, ἦταν τὸ ξύλο στὸν Παράδεισο, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔμελλε νὰ προχωρήσει ἡ ἐναντίον μας ἐπιχείρησι; Ἐπειδὴ, ἐὰν δὲν εἶχε τὸ δέλεαρ τῆς ἀπάτης, πῶς θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὑποδουλώσει διὰ τῆς παρακοῆς στὸν θάνατο; Διότι ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐντολὴ γιὰ νὰ δοκιμάζει τὴ δική μας ὑπακοή. Γι' αὐτὸ ἦταν φυτὸ εὐφορο μὲ ὠραίους καρπούς, ὥστε μὲ τὴν ἀποχὴ τοῦ γλυκοῦ νὰ ἐπιδείξουμε τὸ καλὸ τῆς ἐγκρατείας καὶ δικαίως νὰ ἀξιωθοῦμε τὰ στέφανα τῆς ὑπομονῆς.

Ἐπακολούθησε δὲ τὴ βρώσι ὄχι μόνον ἡ παρακοὴ τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσι τῆς γυμνότητος. Γιατὶ «ἔφαγαν», λέει, «καὶ ἀνοίχτηκαν τὰ μάτια τους καὶ γνώρισαν ὅτι εἶναι γυμνοί»²⁹. Ἦταν δὲ ἀπαραίτητο νὰ μὴ γνωρίζουν τὴ γυμνωσι, γιὰ νὰ μὴν περισπᾶται ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀναπλήρωσι αὐτῶν ποὺ ἔλειπαν, ἐπινοῶντας ἐνδύματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ καλύμματα τῆς γύμνιας, καὶ ἀποσπώμενος ἐντελῶς μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς σάρκας ἀπὸ τὴν ἐνατένισι τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὅμως δὲν κατασκευάστηκαν μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ τὰ ἐνδύματα; Ἐπειδὴ οὔτε φυσικὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτά,

28. Α' Κορ. 15, 33. Ἡ φράσι προέρχεται ἀπὸ τὸν Μένανδρο (4ος αἰ. π.Χ.).

29. Γεν, 3, 6-7.

οὔτε προῖον τέχνης. Γιατί τὰ μὲν φυσικὰ ἀνήκουν στὰ ἄλογα· ὅπως φτερά, καὶ τρίχες, καὶ παχειὰ δέρματα, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ σκεπάζονται τοὺς χειμῶνες καὶ νὰ ἀντέχουν τοὺς καύσωνες. Στὰ ὁποῖα κανένα δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ εἶναι ὅλα ὅμοια κατὰ τὴ φύση τους. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς πρὸς τὸν Θεὸ ἀγάπης, νὰ ἔχει διαφορετικὲς τὶς ἀνταμοιβὲς τῶν ἀγαθῶν. Ἡ δὲ ἀφοσίωση στὴν τέχνη, θὰ προξενοῦσε πολλὴ ἀπασχόληση· τὸ ὁποῖο μάλιστα ἔπρεπε νὰ ἀποφευχθεῖ, ὡς βλαβερὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος, ὅταν μᾶς καλεῖ νὰ ἐπιστρέψουμε στὴ ζωὴ τοῦ Παραδείσου, ἀφήνει ἔξω τὶς βιοτικὲς μέριμνες, λέγοντας: «Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθησθε»³⁰. Οὔτε, λοιπόν, ἀπὸ τὴ φύση του ἔπρεπε νὰ ἔχει τὰ σκεπάσματα, οὔτε ἀπὸ τέχνη· ἀλλὰ διαφορετικὰ ἦταν προετοιμασμένα, τὰ ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἀνθίσουν ἐπάνω στὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ προκόψει στὴν ἀρετῇ, φωτεινὲς στολὲς καὶ ἀστραποβόλες, ὅμοιες μὲ τῶν ἀγγέλων, ἀνώτερες ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν λουλουδιῶν, πιὸ φωτεινὲς καὶ λαμπερὲς ἀπὸ τὰ ἄστρα. Γι' αὐτὸ δὲν τοῦ δόθηκαν εὐθύς τὰ ἐνδύματα, ἐπειδὴ ἦταν ἔπαθλα τῆς ἀρετῆς καὶ ἐναπέκειντο στὸν ἄνθρωπο, στὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ φτάσει ἡ πανουργία τοῦ Διαβόλου.

Ἀνταγωνιστὴς μας, λοιπόν, κατέστη ὁ Διάβολος, γιὰ τὴν ἐξαιτίας τῆς προσβολῆς του παλαιὰ μας πτώση· τὴν δὲ πρὸς αὐτὸν πάλι οἰκονόμησε σὲ ἐμᾶς ὁ Κύριος, ὥστε μὲ τὴν ὑπακοὴ νὰ παλέψουμε ἐναντίον του καὶ νὰ στεφανωθοῦμε νικητὲς τοῦ ἀντιδίκου. Μακάρι, βεβαίως, νὰ μὴν γινόταν Διάβολος,

30. Λκ. 12, 22.

ἀλλὰ νὰ ἔμενε στὴν τάξη ποὺ ἐτέθη ἐξαρχῆς ἀπὸ τὸν ταξιάρχη· ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε ἀποστάτης, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐχθρὸς καὶ τῶν ἀνθρώπων ποὺ πλάστηκαν κατ' εἰκόνα Θεοῦ (γι' αὐτὸ εἶναι μισάνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι καὶ θεομάχος· καὶ μᾶς μισεῖ γιατί ἀνήκουμε στὸν Δεσπότη καὶ εἴμαστε ὁμοιώματά του)· ὁ δὲ Θεός, ποὺ μὲ σοφία καὶ πρόνοια οἰκονομεῖ τὰ ἀνθρώπινα, χρησιμοποίησε καὶ τὴν πονηρία αὐτοῦ γιὰ νὰ γυμνάσει τίς ψυχές μας, ὅπως ὁ ἰατρός χρησιμοποιεῖ τὸ δηλητήριο τοῦ φιδιοῦ γιὰ νὰ παρασκευάσει σωτήρια φάρμακα. Ποῖος, λοιπόν, ἦταν ὁ Διάβολος; ποία ἡ τάξη του; ποιὸ τὸ ἀξίωμά του; καὶ ἀπὸ ποῦ τελικὰ ὀνομάστηκε Σατανᾶς; Σατανᾶς μὲν, ἐπειδὴ ἀντιστρατεύεται τὸ ἀγαθό· γιατί αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη, ὅπως μαθαίνουμε στὸ βιβλίο τῶν Βασιλειῶν· «Ξεσήκωσε», λέει, «ὁ Κύριος ἐναντίον τοῦ Σολομώντα τὸν Σατανᾶ, τὸν Ἄδερ τὸν βασιλιά τῶν Σύρων»³¹. Διάβολος δέ, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος γίνεται καὶ συνεργός μας στὴν ἁμαρτία καὶ κατηγορός· χαίρεται γιὰ τὴν ἀπώλειά μας, καὶ μᾶς διασύρει γιὰ τίς πράξεις μας. Ἡ δὲ φύση του εἶναι ἀσώματη, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο ποὺ εἶπε: «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας»³². Καὶ τὸ ἀρχικό του ἀξίωμα: «Πρὸς τὰς ἀρχάς», λέει, «καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου»³³. Τόπος δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ ἐναέριος, καθὼς λέει ὁ

31. Γ' Βασ. 11, 14. Πρβλ. καὶ ἀγ. Ἰουστίνου, Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, κεφ. 103: «τὸ γὰρ σατὰν τῆ Ἰουδαίων καὶ Σύρων φωνῆ ἀποστάτης ἐστί, τὸ δὲ νὰς ὄνομα ἐξ οὗ ἡ ἐρμηνεία ὄφιν ἐκλήθη· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων ἐν ὄνομα γίνεται σατανᾶς».

32. Ἐφ. 6, 12.

33. Αὐτόθι· ὁ πλήρης στίχος ἔχει ὡς ἐξῆς: «ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς

ἴδιος: «Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας»³⁴. Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ ἄρχων τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ του εἶναι γύρω ἀπὸ τὴ γῆ. Καὶ αὐτὰ λέει ὁ Κύριος: «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω»³⁵. Καὶ πάλι: «Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέ- ν»³⁶. Ἐπειδὴ μάλιστα ἐλέχθη γιὰ τὴ στρατιὰ τοῦ Διαβόλου ὅτι εἶναι πνεύματα τῆς πονηρίας στὸν οὐρανό, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ Γραφὴ οὐρανὸ λέει συνήθως τὸν ἀέρα, ὅπως τό: «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ»³⁷, καὶ τὸ «ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν»³⁸, δηλαδὴ σηκώνονται πολὺ ψηλὰ στὸν ἀέρα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος εἶδε «τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα»³⁹, δηλαδὴ νὰ ἐκπίπτει ἀπὸ τὴ δικὴ του ἀρχὴ καὶ νὰ βρίσκεται κάτω, γιὰ νὰ τὸν πατοῦν ὅσοι ἐλπίζουν στὸν Χριστό. Γιατὶ ἔδωσε στοὺς μαθητὲς του τὴ δύναμη «τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»⁴⁰.

Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἐξαλείφθηκε ἡ πονηρὴ του τυραννία, καὶ καθαρίστηκε ὁ γύρω ἀπὸ τὴ γῆ τόπος μὲ τὸ σωτήριο Πάθος, τὸ ὁποῖο ἔφερε τὴν εἰρήνη στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό, κη-

κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις».

34. Ἐφ. 2, 2.

35. Ἰω. 12, 31.

36. Ἰω. 14, 30.

37. Πρβλ. Γεν. 2, 19· Μθ. 6, 26 κ.λπ.

38. Ψαλμ. 106.

39. Λκ. 10, 18.

40. Λκ. 10, 19.

ρύσσεται λοιπὸν σὲ ἐμᾶς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης λέει: «ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁴¹. ὁ δὲ Κύριος κηρύττει παντοῦ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς βασιλείας⁴². καὶ ἀκόμη πρωτύτερα οἱ ἄγγελοι φωνάζουν: «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»⁴³. καὶ αὐτοὶ ποὺ πανηγύριζαν μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ Κυρίου μας στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ κραύγαζαν: «Εἰρήνη στοὺς οὐρανοὺς καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις»⁴⁴. Καὶ εἶναι μυριάδες οἱ νικητήριες φωνές ποὺ ἐξυμνοῦν τὴν καθαίρεση τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε πλέον δὲν μᾶς μένει καμία πάλη οὔτε ἀγῶνας γιὰ νὰ ἀνέλθουμε, οὔτε κάποιος μᾶς ἀντιστέκεται καὶ μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τὴ μακαρία ζωὴ, ἀλλὰ στὸ ἐξῆς χωρὶς λύπες πορευόμαστε καὶ ἀπολαμβάνουμε στὸ διηνεκές τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τοῦ ὁποῖου ἐμποδιστήκαμε στὴν ἀρχὴ νὰ μεταλάβουμε ἐξαιτίας τῆς μηχανορραφίας τοῦ ὄφεως. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔθεσε τὴν πύρινη ρομφαία νὰ φυλάσσει τὴν ὁδὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· τὴν ὁποία ἀφοῦ διέλθουμε ἀνεμποδίστως, εἴθε νὰ εἰσέλθουμε στὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ αἰώνια δόξα καὶ τὸ κράτος. Ἀμήν.

41. Μθ. 3, 1.

42. Πρβλ. Μθ. 4, 17: «Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

43. Λκ. 2, 14.

44. Πρβλ. Μθ. 21, 9: «Ἰσσανὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ· εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Ἰσσανὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις».

Προτάσεις απόρριψης τῆς ἐκκλησιαστικῆς Χριστολογίας ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ*

Πρωτ. Βασίλειου Α. Γεωργόπουλου
Αναπληρωτῆ καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

1. Τί εἶναι ὁ θρησκευτικός πλουραλισμός

Ὁ θρησκευτικός πλουραλισμός [Pluralismus] εἶναι μοντέλο ἀξιολόγησης καὶ προσέγγισης τῶν διαφόρων θρησκευτῶν πού ὡς βασικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔχει τὴ θέση ὅτι ὅλες οἱ θρησκείες εἶναι ἰσότιμες, ἀποδεκτοὶ δρόμοι σωτηρίας καὶ καμία δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαιτήσῃ ἀξιολογικὴ προτεραιότητα ἢ ποιοτικὴ ἀνωτερότητα ἀπὸ κάποια ἄλλη. Ὁ θρησκευτικός πλουραλισμός, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκπροσώπους του (J. Hick, Perry Schmidt - Leukel, R. Bernhardt, P. F. Knitter, A. Race, L. Swidler, κ.ἄ.), εἶναι μέρος τῆς ταυτότητας τῶν σύγχρονων

* Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ παρόντος ἀρθροῦ λάβαμε ὑπόψη τὰ ἀκόλουθα: R. Bernhardt (Hrsg), *Horizontüberschreitung. Die Pluralistische Theologie der Religionen*, Gütersloh 1991. C. Danz, *Einführung in die Theologie der Religionen*, Wien 2005. P. Schmidt – Leukel, *Gott ohne Grenze. Eine christliche und pluralistische Theologie der Religionen*, Gütersloh 2005. U. Dehn – U. C. Seeger – F. Bernstorff (Hrsg), *Handbuch Theologie der Religionen*, Freiburg – Basel – Wien 2017.

κοινωνιῶν. Συνδέεται ὀργανικὰ ἐπίσης μὲ τὴ συζήτηση γιὰ μιὰ θεολογία τῶν θρησκευιῶν ποὺ θὰ συνθέτει λειτουργικὰ ἐπιμέρους ἢ κατὰ τὴν κρίση τους, τὶς κοινὲς παραδοχὲς τῶν διαφόρων θρησκευμάτων.

2. Ἡ ἀφετηρία ἐκκίνησης

Ἀφετηρία ἐκκίνησης, συνυφασμένη ἀπόλυτα μὲ τὴ στοχοθεσία τῶν ἐκπροσώπων τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ, ἀποτελεῖ ἡ ἀπόρριψη τῆς θέσης ποὺ προβάλλει ἢ ἀξιῶνει ἢ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς διατηρεῖ μιὰ μοναδικὴ ἀξιακὴ καὶ ποιοτικὴ διαφορά ἔναντι τῶν ἄλλων θρησκευιῶν. Αὐτὴ ἢ ἀντίληψη ἀπολυτότητας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ λόγος γιὰ ὁποιαδήποτε ποιοτικὴ ἀνωτερότητά του ἔναντι τῶν ἄλλων θρησκευιῶν [Exklusivismus], ὑποστηρίζουν, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεαι ἀποδεκτὴ, ἐνῶ δὲν συνδράμει καὶ στὴν πρόοδο τῶν διαθρησκευιακῶν διαλόγων. Εἶναι στὸ ἐπίκεντρο τῶν διαφορῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸν John Hick (1922 - 2012), ἐπιφανῆ θεωρητικὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ, καμία μεμονωμένη θρησκεία δὲν ἔχει προ-νομιακὴ πρόσβαση στὴν ὑπερβατικὴ πραγματικότητα, τὸν Θεό, ὡς τὸ «πραγματικὸ καθ' ἑαυτό», οὔτε μπορεῖ ἱστορικὰ δικαιολογημένα νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὶς ἄλλες μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο. Ὅλες οἱ θρησκευεῖς, ὑποστηρίζει, ἔχουν προσανατολισμὸ πρὸς τὸ πραγματικὸ καθ' ἑαυτό, τὸν Θεό, καὶ ἀποτελοῦν ἐξίσου ἐγκυρες ἀπαντήσεις στὴ χωροχρονικὴ του ἀναζήτηση, προσέγγισή του ἢ καὶ ἐκδήλωσή του, ἐνῶ αὐτὸ δὲν ταυτίζεται, σὲ καμία περίπτωση, μόνον μὲ μιὰ ἀποκλειστικὴ θρησκεία.

Ἰκανοποιητικὴ, ἐπίσης, δὲν θεωροῦν οὔτε τὴν προσέγγιση, ὅτι ὑπάρχουν ὁδοὶ σωτηρίας καὶ στὶς ἄλλες θρησκευεῖς,

πλήν όμως η χριστιανική έκδοχή διατηρεί μιὰ ξεχωριστή μοναδικότητα και είναι τελειότερη [Inklusivismus].

3. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Χριστολογία ὡς τὸ κυριότερο ἐμπόδιο

Κοινὴ ἀρχὴ καὶ πεποίθηση στοὺς ἐκπροσώπους τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἀξίωση τῆς ἀπολυτότητας τοῦ Χριστιανισμοῦ διαχρονικὰ συνδέεται μὲ τὸ ζήτημα τῆς Χριστολογίας καὶ ἰδιαίτερος μὲ τὴν παραδοσιακὴ ἐκκλησιαστικὴ μορφή της, ὅπως ἔχει διατυπωθεῖ στὸν δογματικὸ Ὅρο τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνας. Τὸ ὁμολογοῦν μὲ σαφήνεια καὶ ἀπερίφραστα ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Χριστολογία εἶναι ἓνα πολὺ μεγάλο ἐμπόδιο γιὰ νὰ δομηθεῖ μιὰ κοινὴ θεολογία τῶν θρησκείων.

Γι' αὐτό, ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ χώρου γίνεται ἀπόπειρα νὰ ἀποδομηθεῖ ἡ Χριστολογία τῆς Χαλκηδόνας, ὅπως ἐπίσης διατυπώνονται καὶ θέσεις ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστη περὶ προῦπαρξης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ μιὰ τραγικὴ παρανόηση σύμφωνα μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο σκέπτεσθαι, τοῦ Παύλου μάλιστα συμπεριλαμβανόμενου (L. Swidler).

Ἄλλος ἐκπρόσωπος ἐπιχειρεῖ ἀποδόμηση τῶν Χριστολογικῶν διατυπώσεων τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου μὲ ἀκόμα πιὸ συστηματικὸ τρόπο καὶ ἀληθοφανῆ εὐφυολογήματα (A. Pace). Ἐξαιρετικῶς ἀυστηρὴ καὶ ριζοσπαστικὴ εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ποῦ ἔχει κάνει ὁ John Hick κατὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Χριστολογίας στὰ ἔργα του: α) «*The Myth of God Incarnate*, London 1977», β) «*The Metaphor of Incarnate*, London 1993», μὲ πρόταση μάλιστα, στὸ δεύτερο ἐξ αὐτῶν, ἀντικείμενός της μὲ μιὰ δική του έκδοχή.

Παραλλήλως, ἐκπρόσωποι τοῦ χώρου ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ αὐτοαποδομήσει ὁ χριστιανικὸς κόσμος θεολογικὲς διατυπώσεις πὸν ἀπηχοῦν τρόπο σκέψης τῆς προμετανεωτερικῆς ἐποχῆς μὴ συμβατὸ μὲ τὸν τρόπο σκέψης τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

Ἐπιπρόσθετα ἐπικαλοῦνται θέσεις τῆς νεότερης ἱστορικοκριτικῆς Προτεσταντικῆς Καινοδιαθηκικῆς ἔρευνας. Οἱ θεολογικὲς διατυπώσεις, ὑποστηρίζουν, τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸν «ἱστορικὸ Ἰησοῦ», ἀλλὰ ἀπηχοῦν θέσεις μιᾶς παρωχημένης συζήτησης καὶ ἐποχῆς πὸν ἀφοροῦν στὸν «Χριστὸ τῆς πίστεως», ὡς ἐκ τούτου ὑπάρχει ἓνας ἀκόμη λόγος γιὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Χριστολογίας.

4. Ὁ στόχος τους

Ἡ ἐγκατάλειψη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Χριστολογίας καὶ ἡ ἀντικατάστασή της μὲ μιὰ νεότερη διαφορετικὸν περιεχομένου Χριστολογία πὸν δὲν θὰ καθίσταται ἐμπόδιο στὴ θεολογικὴ αἰτιολόγηση τῆς ἰσότητος ὄλων τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν μὲ τὸν Χριστιανισμό εἶναι, κατὰ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ χώρου, ἓνα ἀπολύτως ἀναγκαῖο ζητούμενο.

Ἡ νέα Χριστολογία πὸν προτείνουν –ἔχουν καὶ σχετικὲς προτάσεις– θὰ παρουσιάζει τὸ πρόσωπο καὶ μήνυμα τοῦ Χριστοῦ ὡς μιὰ ἀκόμη ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ (ὄχι μοναδικὴ ἢ ἀποκλειστικὴ), πὸν στέκεται ἰσότιμα δίπλα στὶς ἄλλες ἀποκαλύψεις του στὶς Παγκόσμιες θρησκείες καὶ δὲν θὰ ἀποτελεῖ πρόσκομμα στὴν πρόοδο τῶν ἐπιμέρους διαθρησκειακῶν διαλόγων οὔτε σὲ θρησκευτικὸ, οὔτε σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἐπίπεδο.

Τὸ δικό μας τελικό σχόλιο

Ἕνας μόνιμος πειρασμὸς καὶ κίνδυνος στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ὁ θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς. Ὁ θρησκευτικὸς πλουραλισμὸς σήμερα συνιστᾷ μιὰ δυναμικὴ ἐπαναφορά του, προβαλλόμενος ὡς παράγοντας θρησκευτικῆς εἰρήνης καὶ ὡς ὑπέρβαση καὶ λύση σύγχρονων συναφῶν προβλημάτων.

Ἡ στοχοθεσία του, ἡ μεθοδολογία του καὶ τὰ αἰτήματά του δικαιώνουν τὴ γνωστὴ τοποθέτηση τοῦ Karl Barth (1886 – 1968), κριτικὴ του πρὸς τὶς θρησκείες ὡς μεταπτωτικὸ φαινόμενο, ὅτι «ἡ θρησκεία εἶναι ἀπιστία» ἢ σ' ἄλλο σημεῖο: «Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεὸ ὑπάρχουν μόνο τὰ δημιουργήματά του ἢ ψευδεῖς θεοί» (KD II,1, 1958⁴, σ. 499). Ἐπιβεβαιώνουν, ἐπίσης, στὸ ἀκέραιο τὴν ἐπισήμανση τοῦ Δανοῦ Λουθηρανοῦ θρησκευτολόγου καθηγητῆ Johannes Aagaard (1928 – 2007) ὅτι ὁ σύγχρονος θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς «ἰσοπεδώνει τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ»¹.

1. H. Krüger – W. Löser – W. Müller – Römhald (Hrsg), *Ökumene Lexikon. Kirchen – Religionen – Bewegungen*, Frankfurt am Main 1983, στ. 1133.

Ἡ θέση τῆς γυναίκα στο ἔργο τῆς ἐνορίας*

Ὁρθοδοξίας Καλογήρου
Φιλολόγου – Πρώην Λυκειάρχου

Πανιερώτατε ἅγιε Τριμυθοῦντος, σεβαστοὶ πατέρες, ἀγαπητές μου, Χριστὸς Ἀνέστη!

Μέσα στὴν ἀναστάσιμη ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν, ἑβδομάδα μνήμης καὶ τιμῆς τῶν ἁγίων μυροφόρων γυναικῶν, ἡ Ἐκκλησία μᾶς κάλεσε καὶ πάλι σ' αὐτὴ τὴν ἐτήσια εὐλογημένη, ἐκκλησιαστικὴ σύναξη, γιὰ νὰ λειτουργήσουμε ὅλοι μαζί, νὰ ἐπικοινωνήσουμε μεταξύ μας καὶ μὲ τὴ διοικοῦσα Ἐκκλησία μας, τὸν Ἐπίσκοπο καὶ πνευματικὸ πατέρα τῆς Μητροπόλεως Τριμυθοῦντος Βαρνάβα. Εὐχαριστοῦμε, πανιερώτατε, γι' αὐτὴ τὴν πρόσκληση καὶ γιὰ τὴ χαρὰ τῆς ἐπικοινωνίας, ποὺ μᾶς προσφέρετε σήμερα. Εὐχαριστοῦμε ἐπίσης τὴν ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸν Χ. Σ. Γ. τῆς κοινότητος Ἀλάμπρας γιὰ τὴν ἀβραμιαία φιλοξενία.

Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων καὶ γιορτάζουμε ὅλοι καὶ ιδιαίτερα οἱ γυναῖκες. Θυμόμαστε ἐκεῖνες τὶς γυναῖκες ποὺ τόλμησαν, γιὰτὶ ἀγάπησαν, ἀφοῦ ἡ ἀγάπη κατὰ τὸν ἀλάνθαστο θεῖο λόγο «ἔξω βάλλει τὸν φόβον». Οὔτε ὁ ἐπικίνδυνος φανατισμὸς τῶν ἡμερῶν, οὔτε τὸ σκοτάδι, οὔτε ὁ λίθος τοῦ τάφου, οὔτε οἱ στρατιῶτες φύλακές του, οὔτε ἡ γυναικεία τους ἀδυναμία καὶ ἀνασφάλεια, στάθηκαν ἱκανὰ νὰ ἀνακόψουν τὴν πορεία τους

* Ὀμιλία, ἡ ὁποία ἐκφωνήθηκε στὴν Η' Σύναξη τῶν Χριστιανικῶν Συνδέσμων Γυναικῶν καὶ Κύκλων Ἁγίας Γραφῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τριμυθοῦντος, στὴν αἴθουσα τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀναστάσεως στὴν Ἀλάμπρα, στὶς 6 Μαΐου 2023.

νὰ φτάσουν ὡς τὸν τάφο καὶ νὰ πάρουν ἀκριβῆ ἀμοιβὴ πρῶτες τὸ μήνυμα τῆς Ἀνάστασης. Καμία δόξα, καμία ἐξουσία, καμία κοινωνικὴ θέση δὲν μπορούσε μέχρι τότε νὰ ὑπερβεῖ τὴ φθορά. Καὶ νὰ ποὺ ὀρθρίζει στὸ βάθος τῶν ὀριζόντων ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, γιὰ νὰ καταλύσει τὸ τέλος καὶ νὰ παρηγορήσει τοὺς ὅπου γῆς ἀπελπισμένους ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ σύντομη εὐαγγελικὴ φράση: «οὐκ ἔστιν ὧδε», εἶναι κήρυγμα αἰσιοδοξίας καὶ παρηγοριᾶς εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γιὰ πρώτη φορὰ ὅχι τὸ στόμα ἀλλὰ ἡ ἀναμφισβήτητη πράξις τοῦ Θεοῦ δίδει ἀποκρίση στὸν προαιώνιο καῦμὸ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ γεγονός τοῦ θανάτου. Δίδει στὸν καθένα μας τὸ δικαίωμα νὰ ρωτήσῃ: «Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; Ποῦ σου Ἄδη τὸ νίκος;». Ἀνέστη Χριστός!

Στρατεία ἑκατομμυρίων γυναικῶν ἀκολούθησαν τοὺς ἐπόμενους εἴκοσι αἰῶνες ἐκεῖνες τὶς Μυροφόρες. Εἶναι οἱ μάρτυρες, οἱ ὁσίες, οἱ μεγαλομάρτυρες, οἱ νεομάρτυρες γνωστές καὶ ἄγνωστες, οἱ ἀφανεῖς ἐκεῖνες ψυχές ποὺ ἔγραψαν τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, μητέρες, μοναχές, ἀδελφές, σύζυγοι, μορφωμένες, ἀναλφάβητες, ἀπὸ ὄλες ἀνεξαιρέτως τὶς κοινωνικὲς τάξεις. Ὅλος αὐτὸς ὁ ἀγῶνας διεξάγεται ἀθόρυβα καὶ ταπεινὰ στὰ κελιά τῶν μοναστηριῶν, στὰ ταμιεῖα τῶν σπιτιῶν καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἢ γυναῖκα βρεθεῖ καὶ τὸ θέλει μέχρι σήμερα. Νὰ μνημονεύσω μόνο, ἐπιτρέψτε μου, τὴν ὁσία Σοφία τῆς Κλεισούρας, ποὺ ἔζησε στὰ χρόνια τὰ δικά μας καὶ ἡ Ἐκκλησία μας τὴ γιορτάζει σήμερα 6 Μαΐου.

Ἡ δραστηριότητα τῆς γυναίκας ἐκτείνεται σὲ τρεῖς βασικούς τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς ἐνορίας ἢ τῆς κοινότητος στὴν ὁποία ἀνήκει:

1. Ὁ λατρευτικός. Ὁ ναὸς τῆς κοινότητάς μας εἶναι τὸ κέντρο τῆς ζωῆς μας. Σ' αὐτὸ τὸν ναὸ εἴχαμε τὶς πρῶτες μας λα-

τρευτικές ἐμπειρίες. Συνδέθηκε μὲ τὶς πιὸ εὐχάριστες καὶ πιὸ δυσάρεστες στιγμὲς τῆς ζωῆς μας (γάμοι, κηδεῖες). Ἀλλὰ καὶ ἡ συμμετοχὴ μας στὸ λατρευτικὸ ἔργο τῆς κοινότητάς μας εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ πράξη μας. Εἶναι παραδοσιακὰ καὶ ψυχολογικὰ ἀποδεδειγμένο πὼς ἂν ἡ λατρεία ἀσκεῖ ἔντονη ἐπίδραση στὴν προσωπικότητα κάθε πιστοῦ, στὶς γυναῖκες ἀποδεικνύεται πιὸ ἰσχυρὴ καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ. Ἡ γυναίκα εἶναι κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸ ὄν, γιατί σὲ σύγκριση μὲ τὸν ἄνδρα σ' αὐτὴν ὑπερισχύει, Θεοῦ βουλήσει, περισσότερο τὸ συναίσθημα. Ἡ Τατιάνα Κορίτσεβα, ἡ μεγάλη αὐτὴ ρωσίδα συγγραφέας, σημειώνει: «Ἀκριβῶς τὸ 80% – 90% ἐκείνων πὸ ἐκκλησιάζονται εἶναι γυναῖκες. Ἀσήμαντες λευκὲς γριοῦλες, πὸ κανένας δὲν τὶς ξέρει, ζοῦν ἄγνωστες καὶ ἀνώνυμες». Εἶναι ἀνάγκη τῆς ψυχῆς νὰ ἐκκλησιάζεται γιὰ νὰ ζεῖ πνευματικὰ, ὅπως ἀνάγκη ἔχει τὴν ἀναπνοὴ γιὰ νὰ ζεῖ βιολογικὰ. Μὴ γίνεῖ ὁ ἐκκλησιασμός μας ποτὲ τύπος, συνήθεια, κοινωνικὸ γεγονός. Μέσα στὸν ναὸ τὴν ὥρα τῆς θείας Λειτουργίας τὰ γεγονότα δὲν εἶναι ἀναμνήσεις, δὲν εἶναι παρελθόντα, ἀλλὰ παρόντα, ὑπερτοπικὰ καὶ ὑπερχρονικὰ: «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν». Καὶ στὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας πανηγυρικὰ διακηρύττουμε, ὄχι αὐτὸ πὸ μᾶς εἶπαν, ἀλλὰ αὐτὸ πὸ ζήσαμε, ὅτι δηλαδὴ «εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν». Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ στὸ ἀποκορύφωμά της. «Προσέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρώσιν τοῖς πιστοῖς». Γύρω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα βρισκόμαστε ὅλοι ἐμεῖς, οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι. Στὴ θεία Λειτουργία συγχωρήσαμε πάντας: «ἄφες ἡμῖν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν», ἐγκαταλείψαμε κάθε μέριμνα βιοτικὴ, καὶ μὲ συγκλονισμό, κλῆρος καὶ λαός, παρακαλέσαμε: «κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς

καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα». Ὁλος ὁ κόσμος ὑλικὸς καὶ πνευματικὸς συμπροσεύχεται μαζί μας.

Ἡ θεία Λειτουργία ὁμως δὲν τελειώνει στὸ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων», ἀλλὰ συνεχίζεται στὴν καθημερινότητά μας στὸ σπῆτι μας, στὸν χῶρο τῆς ἐργασίας μας, στὴν κοινότητά μας καὶ ἀλλοῦ. Δὲν μπορῶ νὰ μισήσω κανένα, δὲν ἀγωνιῶ, δὲν μένω ξένη στὰ προβλήματα τῶν ἄλλων. Εἶπαμε: «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους»· «ἐαυτοὺς καὶ ἀλλήλους Χριστῶ τῷ Θεῷ παραθώμεθα»· «Ἵπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων...». Ἡ Ἐκκλησία μία μεγάλη ἀγκαλιά. Τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου κοινὰ γιὰ ὅλους. Ἄν μένει κάτι γιὰ μᾶς εἶναι νὰ μετέχουμε. Ἡ θεία Λειτουργία δὲν εἶναι θέατρο γιὰ νὰ παρακολουθοῦμε, ὅπως παρακολουθοῦμε μιὰ παράσταση, ἀλλὰ μυστήριον μέγα, στὴν τέλεση τοῦ ὁποίου μετέχουμε, συλλειτουργοῦμε μαζί με τοὺς ἱερεῖς μας καὶ τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ βρίσκονται ἐκεῖνη τὴ στιγμή στὸν ναό. Πόσο σπουδαῖο εἶναι! Ἀνθρώπινος νοῦς δὲν τὸ χωρᾷ. Τὸ ἐρώτημα εἶναι πόσο μετέχουμε;

2. Τὸ δεῦτερον σπουδαῖο κομμάτι τῆς ζωῆς μας καὶ τῆς ἐνορίας εἶναι ἡ κατήχηση. Δὲν θὰ μιλήσω γιὰ τοὺς θεολόγους ἢ τοὺς δασκάλους ἢ τοὺς ἱερεῖς μας, ποὺ ἀναλαμβάνουν τὴ συστηματικὴ κατήχηση τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐφήβων νὰ τὰ μάθουν, ποῖος εἶναι ὁ Θεός, ποῖος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἅγιος, ἡ λατρεία, τὰ μυστήρια καὶ τόσα ἄλλα. Κατήχηση μπορεῖ νὰ κάνει ἢ κάθε μάνα καὶ γιαγιά, ἄς εἶναι ἀκόμα καὶ ἀναλφάβητη. Ἄφοῦ ἡ ἴδια συνδεθεῖ νὰ συνδέσει τὰ παιδιά της με τὴν Ἐκκλησία. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι νὰ κατηχεῖται ἡ ἴδια στὶς συνάξεις τῆς ἐνορίας, στὶς Ἀκολουθίες, νὰ καταρτίζεται με τὴν προσωπικὴ της μελέτη· σήμερα βοηθᾷ καὶ ἡ τεχνολογία.

Στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας πολλές γενιές Ὀρθοδόξων δὲν ἄκουσαν κήρυγμα, δὲν μετεῖχαν σὲ μάθημα Θρησκευτικῶν, τὸ βιβλίο, ἐκτὸς κάποιων ἐκκλησιαστικῶν, ἦταν γιὰ τοὺς ὑπόδουλους εἶδος πολυτελείας. Ὅμως ἔφτανε ἡ σύνδεσή τους μὲ τὴ λατρεία, ἡ ἐξοικείωσή τους μὲ τὶς ἱερὲς μορφὲς τῶν Ἁγίων, ἀρκοῦσαν οἱ κατανυκτικοὶ ὕμνοι, τὰ κείμενα τῶν Ἀκολουθιῶν καὶ κυρίως ἡ συμμετοχὴ στὴ θεία Λειτουργία καὶ τὶς ἄλλες Ἀκολουθίες, τῶν Χαιρετισμῶν, τῆς Μ. Ἑβδομάδας, τοῦ Πάσχα, γιὰ νὰ κρατήσουν ζωντανὸ τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα. Ἡ μάνα καὶ γιαγιά κατηχοῦσαν. Οἱ γυναῖκες εἶναι ποὺ ἔσωσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας στὴ δεκαετία τοῦ 1930 ποὺ κινδύνευσε νὰ χαθεῖ. Τί ἔκαναν αὐτὲς οἱ γυναῖκες; Ὅταν οἱ μπουλτόζες ἔρχονταν νὰ κατεδαφίσουν τοὺς ναοὺς, αὐτὲς ξάπλωναν κατὰ ἑκατοντάδες μπροστὰ καὶ τὶς ἐμπόδιζαν.

Ἡ μάνα λοιπὸν μὲ τὴ ζωὴ τῆς θὰ γίνεῖ ἡ πρώτη κατηχήτρια τῶν παιδιῶν τῆς. Καὶ νὰ ἔχουμε ὑπόψη πὼς καὶ τὰ παιδιά μας καὶ ὁ γείτονας καὶ ὁ συνάδελφος καὶ ὁ ἑνορίτης κλείνουν τὰ αὐτιά σὲ ὅ,τι ἀκοῦν καὶ ἀνοίγουν τὰ μάτια σὲ ὅ,τι βλέπουν νὰ κάνουμε. Θὰ τὰ διδάξει λοιπὸν τὴ σημασία τῶν συμβόλων, θὰ τὰ μάθει σιγὰ σιγὰ νὰ προσεύχονται, νὰ σέβονται τὶς εἰκόνες, θὰ διηγηθεῖ τὸν βίο τοῦ Ἁγίου ποὺ φέρει τὸ ὄνομα, θὰ διαβάσει τὸ Εὐαγγέλιο. Τὸ βρέφος στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας του θὰ κοινωνήσῃ. Ἐνας ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος στοὺς μαγνητόφωνο, κάποιες εἰκόνες σὲ μία γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ, ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος, ἡ προσευχὴ πρὶν καὶ μετὰ τὸ φαγητό, ὅλα μαζί δημιουργοῦν τὴν ἀνάλογη ἀτμόσφαιρα, γιὰ νὰ γίνεῖ τὸ παιδί δεκτικὸ σὲ ὅ,τι ἡ ἀγάπη τῆς μάνας θὰ βρεῖ γιὰ νὰ πεῖ. Οἱ ἀλήθειες ποὺ ἐμεῖς ζοῦμε μετακινοῦνται χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκουμε στὰ παιδιά μας, ἐπηρεάζουν τὴν οἰκογενειακὴ μας

ζωή και κατ' ἐπέκταση τὴν κοινότητά μας. Μετὰ τὰ πρῶτα χρόνια θὰ μποροῦν πιά τὰ παιδιά σὲ μεγαλύτερες ὁμάδες, ἂν τὸ θέλουν, νὰ ζήσουν τὴ χαρὰ και τὸ νόημα τῆς Ἐκκλησίας σὲ ἐνοριακὲς συνάξεις, κατασκηνώσεις κ.λπ.

3. Ὁ τρίτος τομέας στὸν ὁποῖο ἐμπλέκεται ἐνοριακὰ ἢ γυναικίκα εἶναι ὁ φιλανθρωπικός. Ὅταν βέβαια μιλοῦμε γιὰ φιλανθρωπία δὲν ἐννοοῦμε ἓνα συγκεκριμένο καθῆκον, πού ἐξαντλεῖται στὴν προσφορὰ κάποιων εὐρῶ ἢ και περισσότερων και πού δημιουργεῖ και τὴν ψευδαίσθηση ὅτι εἴμαστε ἐντάξει, ἔχουμε και τὸν Παράδεισο σίγουρο. Ἡ φιλανθρωπία εἶναι ἡ ἀγάπη πού μέτρο ἔχει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς. Αὐτῆς τῆς ἀγάπης ἀντικείμενο εἴμαστε ὅλοι μας.

Τὴν ἀκοῦμε ὅλη αὐτὴν τὴν ἀγάπη στὴ θεία Λειτουργία σὲ τρεῖς μόνο γραμμὲς πού διατύπωσε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες και παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν και οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν ἕως ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες και τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν». Αὐτὸς μᾶς δημιούργησε, μᾶς κρατᾷ στὴ ζωὴ, μᾶς ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτό του, θυσιάστηκε και θυσιάζεται γιὰ μᾶς και τὴ σωτηρία μας, δέχεται τὴ μετάνοιά μας και προσφέρεται «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν και ζωὴν τὴν αἰώνιον». Ὅ,τι και νὰ κάνομε συγκριτικὰ μὲ αὐτὴν τὴν ἀγάπη «ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν».

Δίπλα μας ὑπάρχει πολὺς πόνος. Ὅλο και κάποιοι ἀλάλητοι στεναγμοὶ θὰ ἀκούγονται. Γιὰ τὸ παιδί πού παραστράτησε, γιὰ τὸν ἄρρωστο στὸ νοσοκομεῖο, γιὰ τὴν οἰκογένεια πού σείεται συθέμελα, γιὰ τὸν παππού και τὴ γιαγιά στὸ γηροκομεῖο, γιὰ τὸ δράμα τοῦ γείτονα πού ἐμπλέξε μὲ ναρκωτικά, γιὰ τὸν φοιτητὴ πού διέκοψε τίς σπουδὲς του γιὰ λόγους οἰκονομικούς, γιὰ νὰ μὴν ἐπεκταθῶ σὲ ἑκατοντάδες ξένους ἐργά-

τες πού ζοῦν στὰ σπίτια μας, στὶς ἐπιχειρήσεις μας, καὶ ἔχουν τόσες ἀνάγκες. Ἡ ἀγάπη «πάντα στέγει», δὲν γνωρίζει σύνορα.

Ἡ συνάντηση μὲ τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο εἶναι συνάντηση μὲ τὸν Θεό. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο: «ἕως ἐστὶ καιρὸς, Χριστὸν ἐπισκεψώμεθα, Χριστὸν θεραπεύσωμεν, Χριστὸν θρέψωμεν, Χριστὸν ἐνδύσωμεν, Χριστὸν συναγάγωμεν, Χριστὸν τιμήσωμεν». Καμία θρησκεία δὲν ἔδωσε τόσο θεοκεντρικὲς διαστάσεις στὸ θέμα τῆς φιλανθρωπίας. Ἔτσι μόνο σπάζουν οἱ ἐγωισμοὶ μας, ξεπερνιέται κάθε μεγάλη ἰδέα πού ἔχουμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας πὼς εἴμαστε τάχα πνευματικὰ αὐτάρκεις καὶ καλλιεργοῦμε μάλιστα ἐγωισμὸ ἀγιότητος.

Οἱ στόχοι τῶν Χριστιανικῶν μας Συνδέσμων, πού λειτουργοῦν γιὰ πέραν τῶν σαράντα χρόνων στὶς ἑνορίες καὶ κοινότητες τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῶν Μητροπόλεων Ταμασοῦ, Τριμυθοῦντος καὶ Ἀμμοχώστου, αὐτοὶ εἶναι. Ἡ ὅλη προσπάθεια τῆς ἑνορίας μὲ ἐπικεφαλῆς ὑπεύθυνο ἱερέα της εἶναι νὰ βοηθήσει τίς γυναῖκες τῆς ἑνορίας νὰ μποῦν στὴ λατρεία, νὰ κατηχήσουν καὶ νὰ ἀσκήσουν τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο ὡς Ἐκκλησία. Ὁ ρόλος τῶν ἱερέων μας εἶναι καθοριστικός, γιὰ νὰ μένει καὶ τὸ ἔργο καθαρὰ ἐκκλησιαστικὸ, πνευματικὸ. Ἡ μαρτυρία μας ἐντοπίζεται στὴν ἀθόρυβη προσφορά μας κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Παναγίας Μητέρας τοῦ Θεοῦ μας καὶ τῶν ἑκατομμυρίων ἀγίων γυναικῶν εἴκοσι αἰώνων, πού λαμπρύνουν τὸ στερέωμα τῆς Ἐκκλησίας μας. Γιὰ νὰ ἐπιτελεῖται ὅλο αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ ἁγιασμοῦ μας, κληρικῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, θὰ χρειαστεῖ ἡ ἑνορία νὰ γίνεῖ χῶρος προσωπικῆς ἀσκήσης. Πρὸς τοῦτο, πανιερώτατε, σεβαστοὶ πατέρες, ἀγαπητές μου ἀδελφές, «τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος Νεκτάριος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν Ἠθικὴ στὶς ἀπαρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα: προεκτάσεις στὸν 21ο αἰῶνα

Ἰωάννη Μπέκου

Διδάσκωντος στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου
καὶ στὸ Πανεπιστήμιο Κύπρου

Εἰσαγωγή

Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τὸν εὐχαριστιακό του ρόλο, ἔχουν εἰπωθεῖ πολλά, ἰδιαίτερα κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 20^{οῦ} αἰ.¹, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια². Παραδόξως, ἔχουν εἰπωθεῖ λίγα γιὰ τὴν ἰδιαίτερη σχέση τοῦ ἐπισκόπου μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διατύπωση ἑνὸς χριστιανικοῦ λόγου μὲ ἀντίκτυπο στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία. Ἦδη

* Πρόκειται γιὰ ὁμιλία στὰ πλαίσια τοῦ Ε' Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἐκκλησίας Κύπρου μὲ θέμα: Τὸ Ὑψηλὸν τῆς Ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, πὺν πραγματοποιήθηκε διαδικτυακὰ τὴν 26η Φεβρουαρίου 2021. Τὸ συνέδριο εἶχε προγραμματιστεῖ γιὰ τὸ 2020, ἀλλὰ ἀναβλήθηκε λόγω πανδημίας.

1. Μιὰ πρώτη ἀφορμὴ ὑπῆρξε ἡ μελέτη τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα, Ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστία καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1990.

2. Ἐνδεικτικὰ, βλ. στὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ Σύνταξη μὲ τίτλο Γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο, Σύνταξη, τόμ. 127, 2013.

μὲ τὸν τίτλο τοῦ ἄρθρου δηλώνεται ὅτι ὁ χριστιανικὸς λόγος γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, θὰ εἶναι πάντα ἓνας λόγος ποὺ ἀνήκει στὴν ἐποχὴ του καὶ ταυτόχρονα ἓνας λόγος ποὺ ἐκφράζει τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἀκόμη περισσότερο καὶ στὸν βαθμὸ ποὺ ὁ χριστιανικὸς λόγος γιὰ τὴν ἠθικὴ συνδέεται μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέα, ὁ λόγος αὐτὸς ἀναλαμβάνει καὶ ἓναν προφητικὸ ρόλο. Πρόκειται, δηλαδή, γιὰ ἓναν λόγο ποὺ θὰ κομίζει ἓνα μήνυμα ἀλήθειας, ἓναν λόγο ποὺ θὰ εἶναι ὀργανικὰ ἐνταγμένος στὴ μεγάλη ἀφήγηση τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, μὲ σκοπὸ νὰ ἐντάσσει ἐκεῖ πιστοὺς καὶ ἀπίστοι, σὲ μιὰ πορεία ποὺ εἶναι ἀκόμα σὲ ἐξέλιξη³.

Τὸ θέμα μας εἶναι ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ἠθικὴ στὶς ἀπαρχές τοῦ 20^{οῦ} αἰ., μὲ τὶς προεκτάσεις ἐνὸς τέτοιου λόγου στὸν 21^ο αἰ. Τὸ χρονικὸ σημεῖο εἶναι κρίσιμο, μὲ τὶς ιδεολογικὲς ζυμώσεις τοῦ 19^{οῦ} αἰ. νὰ συνεχίζονται διαμορφώνοντας τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νεωτερικότητας. Μεγάλες, εὐρύτατες καὶ γενικευμένες οἱ ἐξελίξεις, ἀλλὰ περιορισμένος ὁ χῶρος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεματός μας: ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν Ἠθικὴ. Τὸ ἐγχείρημα φαντάζει δύσκολο, ἀλλὰ νομίζω ὅτι μᾶς ἀρκεῖ μιὰ πνευματικὴ μορφή, τὰ ἔργα της καὶ ἡ σχέση τους μὲ τὸν κόσμον γιὰ νὰ ἀντλήσουμε πνευματικὰ νοήματα. Μία τέτοια μορφή ἀποτελεῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος καὶ τὰ ἔργα του γιὰ τὴ Χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ τὸν ρόλο τοῦ ἀρχιερέα⁴. Ἐκ τῶνπραγμάτων θὰ περιοριστοῦμε σὲ κάποια πα-

3. π. Ἄντ. Πινακούλα, «Ὁ μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος Καλαμαράς», *Σύναξη* 127 (2013), 68-81.

4. Ἡ ἐπιλογή τοῦ θεματός ἐγινε μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐπέτειο τῶν ἐκατὸ χρόνων ἀπὸ τὴν κοίμηση τοῦ ἁγίου Νεκταρίου ποὺ ἐορτάσθηκε τὸ 2020.

ραδείγματα πού, ὅμως, δείχνουν μὲ καθαρό τρόπο τὸν προσανατολισμὸ τοῦ λόγου του.

Ὁ λόγος τοῦ ἀρχιερέα καὶ ἡ πορεία τοῦ κόσμου

Γιὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, τὸ ἔργο τοῦ ποιμένα, καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ πρῶτα τὸν ἀρχιερέα καὶ μετὰ τοὺς πρεσβύτερους ποὺ λαμβάνουν τὴ χάρη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπό τους, εἶναι σύνθετο⁵. Συγκεκριμένα, τὸ ἔργο τοῦ ποιμένα ἀποσκοπεῖ, καὶ στὴν καλλιέργεια τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν στὸ χριστιανικὸ ποιμνιο, ἀλλὰ καὶ στὴ στήριξη τῆς κοινωνίας πάνω σὲ μιὰ «σταθερὴ καὶ ἀκράδαντη βάση ἠθικῆς», ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει, πού βέβαια δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἠθική. Στὴν προσπάθεια αὐτή, τὸ πιὸ ταιριαστὸ ὄπλο τοῦ ποιμένα, τὸ περισσότερο κατάλληλο καὶ τὸ ἰσχυρότερο, εἶναι ὁ λόγος, ὁ χριστιανικὸς λόγος στὶς ποικίλες μορφές του –τὸ κήρυγμα, οἱ ὁμιλίες, τὰ θεολογικὰ συγγράμματα.

Ὅπως συνέβαινε καὶ παλαιότερα στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ἔτσι καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ ἐπισκόπου μας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐποχὴ μας, ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἡ τάση γιὰ ἀπόδοση ἀποκλειστικῆς σημασίας στὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ στὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μὲ ταυτόχρονη ὑποτίμηση, συνειδητὰ ἢ ἀσυνεῖδητα, τῆς γνώσης, ἀκόμη καὶ τῆς θεολογικῆς. Ἀπέναντι σὲ μιὰ τέτοια τάση πού εἶναι σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν πατερικὴ παράδοση, ὁ ἅγιος Νεκτάριος σημειώνει ὅτι γιὰ ἕναν χριστιανικὸ λόγο, δίπλα στὸν ρόλο τῆς Χάριτος τοῦ

5. Ἁγίου Νεκταρίου, *Μελέται περὶ τῶν Θείων Μυστηρίων*, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, Ἀθήνα 1990.

Θεοῦ καὶ τῆς πίστεως τοῦ ποιμένα, βρίσκεται ἡ θεολογικὴ γνώση ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη φιλοσοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ παιδεία. Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς γνώσης καὶ ἐμπειρίας, φωτισμοῦ καὶ ἀνθρώπινης βούλησης, θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ποιμένας νὰ ἀπαντήσῃ σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἀμφισβητεῖται τὸ κύρος τῆς ἱερῆς παράδοσης καὶ ὅπου μὲ θρασύτητα ὑποστηρίζονται ἀντίθετες στὴ χριστιανικὴ παράδοση ἰδέες καὶ πεποιθήσεις⁶.

Ὁ Ἅγιος ἔχει ἀντιληφθεῖ τὴν προοδευτικὴ ἐκκοσμίκευση τῆς κοινωνίας καὶ εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἡ ἀντίθεση τοῦ χριστιανικοῦ λόγου ἀπέναντι σὲ αὐτὲς τὶς ἐξελίξεις γιὰ νὰ ἔχει ἀντίκτυπο θὰ πρέπει νὰ λαμβάνει σοβαρὰ ὑπόψη τὴ φιλοσοφικὴ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴ γνώση ὅπως τὴν ὀνομάζει. Ὁ ἐπίσκοπός μας καὶ μόνο μὲ τὴν ἐπαναλαμβανόμενη χρῆση τοῦ ὄρου «ἐγκυκλοπαιδικὴ γνώση» φαίνεται, πρῶτον, νὰ εἶναι σὲ ἐπαφή, νὰ γνωρίζει καὶ κυρίως νὰ λαμβάνει ὑπόψη τοῦ κίνημα τοῦ Ἐγκυκλοπαιδισμοῦ τῶν Διαφωτιστῶν ποὺ εἶχε ὡς στόχο τὴ διάδοση τῆς γνώσης βασισμένης στὴν ὑπόθεση ὅτι μιὰ τέτοια διάδοση θὰ μπορούσε νὰ συμβάλει στὴν ἠθικὴ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δεύτερον, μπορούμε βέβαια νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ ἅγιος Νεκτάριος γνώριζε πολὺ καλά ὅτι αὐτὴ ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ γνώση ἦταν προσανατολισμένη σὲ μιὰ πολεμικὴ ἐναντία στὸν ρόλο τῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας στὶς εὐρωπαϊκὲς κοινωνίες. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ σίγουρα συμβαίνει εἶναι ὅτι ὁ Ἅγιος υἱοθετεῖ τὴν πατερικὴ πρακτικὴ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ φιλοσοφία καὶ γενικὰ τὰ εὐρήματα καὶ οἱ ἐξελίξεις τῶν ἐπιστημῶν μπο-

6. Ὁ.π., σσ. 134-167.

ροῦν νὰ ἀποδειχτοῦν πολὺ χρήσιμο ὑλικό⁷, προφανῶς κατὰ ἕναν ἐπιλεκτικὸ τρόπο⁸, στὴν ἐκφορὰ καὶ πειθῶ τοῦ χριστιανικοῦ λόγου.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, δὲν γίνεται ἐλεύθερος

Ὁ προσεκτικὸς μελετητὴς τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Νεκταρίου εὐκόλα παρατηρεῖ ὅτι ὅσα λέει καὶ γράφει ὁ Ἅγιος στὴν πραγματικότητα εἶναι σὰν νὰ λέγονται καὶ νὰ γράφονται γιὰ νὰ ἀπαντήσουν στὶς προκλήσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς. Θεολογεῖ τὴν ἐποχὴ ποῦ οἱ ἀξίες τοῦ Διαφωτισμοῦ υἱοθετοῦνται στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες, τὰ ἀτομικὰ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα κερδίζουν ὄλο καὶ περισσότερο τὶς ἀνθρώπινες συνειδήσεις, ἡ ἐπιστήμη ἀναπτύσσεται, ἡ λογικὴ κυριαρχεῖ ὡς μοναδικὸ κριτήριον γνώσης, ὁ ἑαυτὸς καὶ ἡ ἐλευθερία γίνονται τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἠθικῆς καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ μιὰ πολεμικὴ στάση ἐνάντια στὴ θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία.

Ἔτσι, ὁ φωτισμένος ἱεράρχης ἀφιερώνει πάρα πολὺ χῶρο στὸ ἔργο του γιὰ νὰ περιγράψει καὶ νὰ ἀναλύσει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑαυτοῦ μὲ σκοπὸ νὰ συμμετέχει σὲ μιὰ δημόσια συζήτηση ὑποστηρίζοντας τὴ χριστιανικὴ ἄποψη γιὰ τὸ ποιὸς

7. Ἦδη ἀπὸ τὸν 18ο αἰ. καὶ τὴν πρώτη ἔκδοση τῆς Ἐγκυκλοπαίδειας Μπριτάννικα (1768-1771), ἡ ἐγκυκλοπαιδικὴ γνώση συνδέθηκε μὲ τὴ χρησιμότητα τῆς γνώσης μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίτευξη ἄλλων σκοπῶν.

8. Μ. Βασιλείου, *Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελῶντο λόγων*, ΕΠΕ 7, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 326. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρεται στὴ μίμηση ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς τῆς πρακτικῆς τῶν μελισσῶν νὰ μὴν πλησιάζουν ὅλα τὰ ἄνθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ πλησιάζουν νὰ ἐπιλέγουν καὶ νὰ παίρνουν μόνο ὅ,τι τοὺς εἶναι χρήσιμο.

ἄνθρωπος καὶ πότε εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ δύναμη καὶ γενικότερα τί εἶναι ἡ ἐλευθερία⁹.

Σὲ συμφωνία μὲ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ὁ Ἅγιος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, δὲν γίνεται ἐλεύθερος, καθὼς ἡ ἐλευθερία, τὸ αὐτεξούσιο, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ἄρα ἡ δυνατότητα ἐπιλογῆς τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι δεδομένη ἀπὸ τὴ δημιουργία του. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, ἠθικὰ ἐλεύθερος δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ πράττει μὲ τὴ θέλησή του τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ πράττει μόνο τὸ ἀγαθὸ καθὼς μὲ τὸ νὰ πράττει τὸ ἀγαθὸ εἶναι ὁ ἑαυτὸς του. Ὁ ἱεράρχης γνωρίζει ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ὕστερου Διαφωτισμοῦ, οἱ ἄνθρωποι κινουῦνται, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐρευνητῶν, σὲ ἓνα κλίμα σύγχυσης, ἐξαπάτησης καὶ παραπλάνησης. Καὶ ἄρα εἶναι σημαντικὸ νὰ διακρίνουν τὸν ἔμφυτο, ἀπὸ τὸν ἐξωγενῆ νόμο, τὴν ἔμφυτη θέληση, ἀπὸ τὴ θέληση ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ ἐξωγενεῖς παράγοντες¹⁰.

9. Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς*, ἐκδ. Ἄθως, Ἀθήνα 2017, σσ. 36-38. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ περιλαμβάνει μιὰ συλλογὴ 7 ὁμιλιῶν μὲ ἀντικείμενο τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς ἀνθρώπινης θέλησης σὲ σχέση μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ τὴ μετάνοια. Ἄλλες τέσσερις ὁμιλίες ἀφοροῦν τὰ μυστήρια τῆς ἐξομολόγησης καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ σκοπὸς τῆς σύνθεσης αὐτῆς ὅπως δηλώνεται ξεκάθαρα ἀπὸ τὸν συγγραφέα εἶναι νὰ συμπεριλάβει «κάθε ἀναγκαία διδασκαλία γιὰ τὴν φροντίδα τῆς λογικῆς καὶ ἀθάνατης ψυχῆς» (ἀπὸ τὸν πρόλογο τῆς Α' ἔκδοσης).

10. Ὁ.π., σσ. 36-38. Γιὰ τοὺς ἀναγνώστες ποὺ ἐνδιαφέρονται, ἡ συζήτηση γιὰ τὸ ἔμφυτο καὶ ἐξωγενὲς στὸν ἄνθρωπο θὰ μεταφερθεῖ στὸ ἐπίπεδο τῶν πρακτικῶν ποὺ υἱοθετεῖ καὶ ἀσκεῖ κανεὶς ἢ τῶν ἀγαθῶν ποὺ κάποιος ἐπιδιώκει. Βλ. ἐνδεικτικὰ στὸ ἔργο A. MacIntyre, *Μετὰ τὴν ἀρετὴ. Μελέτη ἠθικῆς θεωρίας* (μτφρ. Δ. Δημακόπουλου, Ν. Μανωλόπουλου, Μ.

Πιο συγκεκριμένα, για τή χριστιανική αντίληψη, ό άνθρωπος είναι ελεύθερος και ανεξάρτητος από κάθε έξωτερική δύναμη άφοϋ δέν χρειάζεται να ύπακούσει σε κάτι ή κάποιον έξω από τον ίδιο του τον έαυτό. Αυτό που μόνο έχει ανάγκη είναι να έκδιπλώσει τήν ύπαρξή του που έχει πλαστεί από τον Θεό. Τό αντίθετο συμβαίνει όταν ό άνθρωπος πράττει τό κακό γιατί τότε δέν πράττει σύμφωνα με ό,τι του ύπαγορεύει ό έαυτός τους, ή συνείδησή του, αλλά πράττει κάτι σύμφωνα με έναν έξωτερικό λόγο, άλλον από τήν έκπλήρωση του κατ' εικόνα. Για τον Άγιο, ή νοερή φύση, ή ψυχή του ανθρώπου δέν χρειάζεται κάποιο έξωτερικό λόγο για να είναι ελεύθερη, καθώς κινείται από τή δική της δύναμη, έπειδή κατανοεί τον έαυτό της και όσα τήν περιβάλλουν, αλλά και πώς αυτά είναι και πώς θά μπορούσαν να είναι¹¹. Με άλλα λόγια, ελεύθερος δέν είναι όποιος επιλέγει ό,τι θέλει, ακόμη και τό κακό. Για τον Άγιο, ελεύθερος είναι μόνο εκείνος που έλεύθερα επιλέγει τό άγαθό.¹²

Για τή νεωτερική έποχή, καμία έξωτερική δύναμη δέν μπορεί να ύπαγορεύει στον άνθρωπο τις έπιλογές του, τό κριτήριο θά πρέπει να είναι ή ανθρώπινη λογική και ή τήρηση καθολικών νόμων με τους όποιους κάθε λογικός άνθρωπος

Πάγκαλου), έκδ. Άρτος Ζωής, Άθήνα 2012. Ό Μακιντάιρ άναδεικνύει τήν κρίσιμη σημασία που έχει για τήν ήθική να πράττει κανείς έπιδιώκοντας τά έγγενή και όχι τά έξωτερικά άγαθά όπως τό χρήμα και ή δόξα (σσ. 422-437).

11. Όμιλία Α', Περὶ ήθικῆς έλευθερίας, στο Περὶ έπιμελείας ψυχῆς, σσ. 15-17.

12. Όμιλία Β', Περὶ του άπαραβίαστου του αυτεξουσίου, στο Περὶ έπιμελείας ψυχῆς, σ. 29.

θὰ ἔπρεπε νὰ συμφωνεῖ¹³. Συνδέοντας ὁ ἅγιος Νεκτάριος τὴν ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ κατ' εἰκόνα ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, μιλάει γιὰ μιὰ ἐλευθερία ποὺ δὲν περιορίζεται στὴ δυνατότητα νὰ πράττει κανεὶς ὀρθά, δηλαδή λογικά, σὲ κάθε περίπτωση. Ἡ ἐλευθερία γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Ἅγιος συνδέεται καὶ μὲ τὴν κατανόηση τῆς τάξης τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὁ Θεὸς θέλει νὰ πορεύεται ὁ κόσμος. Ἡ ἐλευθερία δὲν ἀποτελεῖ μόνο χαρακτηριστικὸ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερος, συμπεριλαμβανομένης τῆς ἐλευθερίας του, τοῦ ἔχουν ἤδη δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό.

Ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ ἐνασχόληση τοῦ ἱεράρχη τῆς μελέτης μας μὲ τὴν ἐλευθερία συνδέεται καὶ μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ νεωτερικὰ ἐφευρήματα: τὴν ἀνθρώπινη συγκατάθεση τοῦ κάθε ἀνθρώπου γιὰ κάθε προσωπικὸ ζήτημα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ σωτηρία του. Ὁ Ἅγιος ἀφιερώνει πολὺ χῶρο καὶ χρόνο γιὰ νὰ ἀναδείξει τὴ σημασία τῆς συγκατάθεσης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ σωτηρία του. Συνδέοντας τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ αὐτεξούσιο, ἀναδεικνύει τὴ σημασία τῆς ἐλεύθερης θέλησης τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ προσπάθεια χριστιανικῆς θεώρησης τῆς νεωτερικότητας. Σημειώνει χαρακτηριστικά:

13. Τὰ κείμενα τοῦ ἁγίου Νεκταρίου φαίνεται νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τουλάχιστον τὶς βασικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Ἰμμανουέλ Κάντ ἀπὸ τὸ βιβλίο του γιὰ τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς (I. Kant, *Ἡ μεταφυσικὴ τῶν ἠθῶν* (μτφρ. Κ. Ἀνδρουλιδάκη), ἐκδ. Σμίλη, Ἀθήνα 2013). Ἡ παρατήρησή μας αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ πολλὰ ἀκόμα σημεία τοῦ ἄρθρου.

« Ἡ θεία Χάρη εἶναι αὐτὴ ποὺ τελειοποιεῖ καὶ σώζει, ὥστόσο δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται μικρότερης σημασίας ἢ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθεῖ ὡς προεξάρχουσα στὸ κεφάλαιο τῆς σωτηρίας... Ὡστε λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ θελήσουμε τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ τὴν ἐπιζητοῦμε. Εἶναι ἀνάγκη νὰ θέλουμε νὰ ἀκούσουμε, γιὰ νὰ ἀφουγκραστοῦμε τὴ φωνὴ Ἐκείνου ποὺ μᾶς προσκαλεῖ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ θέλουμε νὰ δοῦμε, γιὰ νὰ ἀνοίξουμε τοὺς ὀφθαλμοὺς μας στὸ περίλαμπρο ἄπλετο φῶς. Νὰ θέλουμε νὰ κινηθοῦμε, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουμε τὸν Σωτῆρα... νὰ θέλουμε νὰ ἀπαρνηθοῦμε τὸν παλαιὸ ἀνθρώπο μὲ τὰ πάθη καὶ τὶς αδυναμίες... εἶναι ἀνάγκη νὰ θελήσουμε νὰ βαδίσουμε τὴ “στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸ” γιὰ νὰ περάσουμε στὸν παράδεισο. Πρέπει νὰ προηγηθεῖ ἡ δικὴ μας θέληση»¹⁴. Ἔτσι τελικὰ ὁ ἐλεύθερος ἀνθρώπος γίνε-
ται, ὀφείλει νὰ γίνει, ἅγιος¹⁵.

Στὴν προσπάθεια αὐτὴ ὁ ἱεράρχης ἐπιστρατεύει καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ ἁγιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ τὴ στροφή πρὸς τὸν Θεό, δηλαδή, τὴ μετάνοια. Καὶ συμπεραίνει: «Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Χάρις δὲν σώζει, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, δίχως τὴ συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου»¹⁶. Μάλιστα θὰ προχωρήσει καὶ σὲ μιὰ ὁμιλία μὲ τίτλο: « Ἡ Σωτηρία κατορθώνεται καὶ μὲ τὴν Χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴ θέληση τοῦ Ἀνθρώπου»¹⁷, ὅπου θὰ ἀναπτύξει ἕναν χριστιανικὸ λόγο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη συγκατάθεση.

14. Περὶ τοῦ ἀπαραβίαστου τοῦ αὐτεξουσίου, σ. 29.

15. Ὁ.π., σ. 31.

16. Ὁμιλία Στ', Περὶ μετάνοίας, στὸ Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς, σ. 74.

17. Ὁμιλία Ζ', στὸ Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς, σσ. 77-95.

Γιὰ τὸν χριστιανικὸ αὐτὸ λόγο, ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ ἐπλασε μόνος του τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ δὲν σώζει τὸν ἄνθρωπο δίχως τὴ συγκατάθεσή του. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀνθρώπινη συγκατάθεση, «ὀφείλουμε νὰ σπεύδουμε σὲ μετάνοια», ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε ἀνένδοτοι ἀπέναντι στὴν ἁμαρτία γιὰ νὰ μὴν μᾶς ὑποκλέψει τὴ συγκατάθεσή μας καὶ καταστεῖ (ἡ ἁμαρτία) ὁ ἀληθινὸς κύριός μας¹⁸. Τὸ ἴδιο θέμα ἐπαναλαμβάνεται σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς ὁμιλίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὴν ὁμιλία του γιὰ τὴ θεία Εὐχαριστία καὶ τὴν προετοιμασία γιὰ τὴ θεία μετάληψη θὰ ξεκαθαρίσει ὅτι μπορεῖ ἡ θέλησή μας νὰ εἶναι κομβικῆς σημασίας, ὥστόσο «δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε ὅτι εἴμαστε κύριοι τῆς σωτηρίας μας καὶ ὅτι ὅποτε μᾶς ἀρέσει θὰ μπορούμε νὰ μετανοοῦμε»¹⁹. Ἄν καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται χωρὶς καὶ τὴ δική του συγκατάθεση, τὰ περιθώριά της δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα τῆς βούλησης τοῦ Θεοῦ πὺρ μὲ τὴ Χάρη του σώζει τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἅγιος Νεκτάριος μιλάει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία πὺρ ἀποκτᾶ καθοριστικὸ ρόλο στὶς ἀνθρώπινες ὑποθέσεις, ἀλλὰ ὁ λόγος τους γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει σοβαρὰ ὑπόψη καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ. Σὰν νεωτερικὸς πολίτης δὲν ἀρνεῖται τὴν ἐλευθερία σὲ κανέναν, οὔτε βέβαια στὸν ἴδιο τὸν Θεό.

Τὸ καθῆκον καὶ ἡ ἁμαρτία

Ὁ Ἅγιος γιὰ νὰ δείξει μὲ ἕναν σύγχρονο τρόπο πὺρ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ὑποδουλώνεται στὴν ἁμαρτία, δὲν φοβᾶται τὶς λέξεις καὶ υἱοθετεῖ χωρὶς δυσκολία τὸ νεωτερι-

18. Ὁ.π., σσ. 80-86.

19. Λόγος Α', Περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, στὸ Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς, σ. 144.

κὸ λεξιλόγιο καὶ συγκεκριμένα τὴν ἔννοια τοῦ καθήκοντος²⁰, ἀλλὰ τὴ χρησιμοποιεῖ κατὰ τρόπο πού τὴν κάνει χριστιανική²¹. Γιὰ τὴ νεωτερικὴ σκέψη, ἀξία ἔχουν οἱ πράξεις πού γίνονται ἀπὸ καθῆκον μὲ κίνητρο τὸν σεβασμὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου πού δεσμεύει ὅλες τὶς λογικὲς ὑπάρξεις ἢ, πιὸ συγκεκριμένα, τὴν ἀνταπόκριση στὶς εὐθύνες καὶ τὶς ὑποχρεώσεις πού συνδέονται μὲ τὴν ἀνάληψη ἐνὸς ρόλου, τὰ καθήκοντα μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὸς συνδέεται. Γιὰ τὸν Ἄγιο, τὸ καθῆκον ἀφορᾷ καὶ τὸν ἔμφυτο στὸν ἄνθρωπο νόμο πού ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μετέχει κανεὶς στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος ὄχι μόνον χρησιμοποιεῖται, ἀλλὰ καὶ διευρύνεται στὴ χρῆση της γιὰ νὰ καλύψει τὸ σύνολο τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἄγιος:

«Ὁ ἄνθρωπος εἶχε καθῆκον νὰ ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεό, νὰ στρέφει τὸν νοῦ του πρὸς ἐκεῖνον καὶ ὄχι νὰ ἀναζητεῖ τὶς τέρψεις καὶ τὶς ἀπολαύσεις μέσα στὰ δημιουργήματά του. Ἡ προσήλωσή του πρὸς τὰ γήινα εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀμέλεια τοῦ καθήκοντος πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἑαυτό του». Καὶ συνεχίζει: «Ὅπως βλέπουμε, τὴν πτώση καὶ τὴν πλάνη δὲν τὴν προκάλεσε ἡ ἠθικὴ του

20. Ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος διατρέχει γιὰ αἰῶνες τὴ νεωτερικὴ ἠθικὴ σκέψη. Στὴ σκέψη τοῦ Κάντ ξεχωρίζει ἡ παρατήρηση ὅτι κανεὶς θὰ πρέπει νὰ πράττει ἀπὸ καθῆκον σεβόμενος τὸν ἠθικὸ νόμο.

21. Ἐχει παρατηρηθεῖ ὅτι στὴ νοῦσια ἔννοια τοῦ καθήκοντος ἀποτελεῖ χριστιανικὴ ἔννοια πού ἔχει ἐκκοσμικευτεῖ, μὲ χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τὸ καθῆκον τοῦ ἱερέα πού ἐπιτελεῖ τὸ καθῆκον του μὲ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ κίνητρά του ἢ τὸν χαρακτήρα του [G. Agamben, *Opus Dei: An Archaeology of Duty* (μτφρ. A. Kotsko), Stanford University Press, Στάνφορντ 2013].

ἀδυναμία ἢ κάποια ἀτέλεια [τοῦ ἀνθρώπου], ἀλλὰ ἡ ἀμέλεια πρὸς τὸ ὑψηλό του καθήκον»²².

Μάλιστα, ὁ ἀρχιερέας στὰ ἔργα του δὲν θὰ διστάσει νὰ μιλήσει γιὰ τὰ καθήκοντα τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ἅγιο θυσιαστήριο²³, στὴν προσπάθεια νὰ ἐξηγήσει στοὺς Χριστιανούς τὴν ἀνάγκη προετοιμασίας τους πρὶν προσέλθουν γιὰ τὴ μετάληψη τῶν Τιμίων Δώρων. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι μιλάει γιὰ γνώση τῶν καθηκόντων ὡς ἀπαραίτητο παράγοντα γιὰ τὴ σωτηρία μας. « Ὡστε ἡ γνώση τῶν καθηκόντων μας, καθὼς ἀποτελεῖ σπουδαῖο παράγοντα γιὰ τὴν σωτηρία μας, εἶναι ἄκρως ἀπαραίτητη καὶ μάλιστα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀκριβῆς καὶ σαφής».

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν νομίσει κανεὶς ὅτι συνδέει τὴ συμμετοχὴ στὴ θεία Εὐχαριστία μὲ τὴν τήρηση τύπων καὶ κανόνων, τὴ μορφή ἐνὸς καθωσπρεπισμοῦ ἢ κάποιων νόμων ἀνθρώπινης προέλευσης, ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ: «Τὰ δικά μας καθήκοντα πρὸς τὸ ἅγιο θυσιαστήριο εἶναι ὁ ἁγιασμός τοῦ θυσιαστηρίου», δηλαδή ἓνα καθήκον πὸν συνδέεται μὲ δύο προϋποθέσεις: «Τὸ θυσιαστήριο τὸ ἀγιάζουμε, πρῶτον, ἐὰν προσφέρουμε σ' αὐτὸ ὡς θυσία ζῶσα, ἁγία καὶ εὐάρεστη στὸν Θεό, τὴ λογικὴ λατρεία μας καὶ δεύτερον, ἐὰν προσερχόμαστε μὲ πλήρη συναίσθηση ὅτι προσερχόμαστε ἀξίως». Τὸ καθήκον τοῦ Χριστιανοῦ νὰ συναίσθάνεται ὅτι προσέρχεται ἀξίως, σημαίνει συναίσθηση τῆς θειότητος τῶν Μυστηρίων καθὼς καὶ τῆς δικῆς του ἀναξιοτήτας. Καὶ τὸ κριτήριον γιὰ μιὰ τέτοια συναίσθηση εἶναι ἡ πίστη

22. Ὁμιλία Ε', Περὶ ἁμαρτίας, στὸ Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς, σσ. 64-65.

23. Λόγος Β', Λόγος περὶ τῶν καθηκόντων μας πρὸς τὸ ἅγιο θυσιαστήριο, στὸ Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς, σσ. 149-161.

«ὅτι ὁ προσφερόμενος ἄρτος καὶ οἶνος εἶναι ὄντως τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου» καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἀποτελεῖ ἔνδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεό, τελικά, τὸ κριτήριό μετοχῆς στὴ θεία Εὐχαριστία γίνεται ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπο²⁴.

Ὁ ἅγιος Νεκτάριος θέλει νὰ μιλήσει μὲ σύγχρονο τρόπο καὶ μιλάει γιὰ τὰ καθήκοντα τῶν Χριστιανῶν γιὰ νὰ καταλήξει μὲ τὸ σημαντικότερο ποῦ εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄλλο. Ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου εἶναι ἕνας χριστιανικὸς λόγος μὲ συνέπειες στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἠθικὴ ποῦ συνεπάγεται ἡ πίστη στὸν Θεὸ συναντᾷ τὴν ἠθικὴ τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, τὴν ἠθικὴ τῆς εὐθύνης ποῦ ἀναλαμβάνει κανεὶς ὅταν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν πορεία τοῦ κόσμου²⁵.

Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ Δημοκρατία

Ἡ δυνατότητα τοῦ Ἁγίου νὰ διαπιστώνει, ἀπὸ τὴ μία, τὴ διαφορά τοῦ χριστιανικοῦ ἀπὸ τὸν λόγο τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴ δυνατότητα σύνδεσης τῶν δύο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ χρῆση ἐννοιῶν ποῦ εἶχαν πιά ἀποκτήσει πολιτικὸ χαρακτήρα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς σύνδεσης τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου μὲ κυρίαρχες ἀξίες στὴν ἐποχὴ τους στὰ κείμενά του γιὰ τὴ

24. Ὁ.π., σσ. 153-157.

25. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δυσκολεύεται πολὺ νὰ σκεφτεῖ μιὰ τέτοια σχέση, γι' αὐτὸ καὶ προτιμᾷ νὰ ξεχωρίσει τὴν πίστη καὶ τὴν ἠθικὴ ἀπὸ τὴν εὐθύνη τῶν ρόλων ποῦ ἀναλαμβάνει, συμπεριλαμβανομένου τοῦ πολιτικοῦ ρόλου γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου. Βλ. ἐνδεικτικὰ στὸ Μ. Ρεβῶ ντ' Ἀλλόν, Πρέπει ἡ πολιτικὴ νὰ γίνῃ ἠθικὴ; (μτφρ. Ν. Ζαρταμόπουλου), ἐκδ. Ἑστία Ἀθήνα 2007.

χριστιανικὴ ἠθικὴ²⁶.

Ὁ Ἅγιος διαπραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ἐκπλήρωσης τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τὸν εὐαγγελικὸ νόμο τῆς Καινῆς Διαθήκης, μὲ τὸν Χριστὸ νὰ ἀποτελεῖ τὸ πρότυπο τῆς ἐκπλήρωσης. Ἡ θεολογικὴ παιδεὶα τοῦ ἱεράρχη μας τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κατανοεῖ ὅτι ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἔχει πολιτικὲς προεκτάσεις καὶ ἀντιστοιχεῖ σὲ ἓνα «ἐξωτερικὸ» νόμο τοῦ ὁποῖου ἡ κατανόηση προϋποθέτει τὴν ἀποκάλυψη τῆς «πνευματικῆς» του φύσης. Αὐτὴ ἡ ἀποκάλυψη στὴν πραγματικότητά σημαίνει τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀπὸ τὶς ποικίλες καιρικὲς μορφές, τὶς ἐξωτερικὲς συνθήκες, τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα καὶ τὶς νομικὲς διατάξεις, μιὰ ἀπαλλαγὴ ποὺ σημαίνει ἀπελευθέρωση στὸ ἐπίπεδο τοῦ φρονήματος καὶ τῆς δι-ἀθεσης ὡς νόμος τοῦ νοός. Καὶ γιὰ νὰ δώσει ἓνα σύγχρονο παράδειγμα «ἀπελευθέρωσης» τοῦ νόμου ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς συνθήκες, σημειώνει ὅτι οἱ πολιτικὲς τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ ὑπερέχουν ἐκείνων τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ θεμελιώνονται στὴν ἰσότητα, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀδελφότητα²⁷.

Εἶναι δύσκολο νὰ μὴν ἀναγνωρίσουμε ἐδῶ τὸ τρίπτυχο τῶν ἀξιῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ ποὺ ἐγίνε καὶ παραμένει μέχρι σήμερα ἡ προμετωπίδα τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας: ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα. Τί ἀκριβῶς κάνει ἐδῶ ὁ ἀρχιερέας τῆς μελέτης μας;

26. Ὁ συγγραφέας δὲν διστάζει νὰ πληροφορήσει τὸν ἀναγνώστη ὅτι γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ μαθήματος τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς ἔχει λάβει ὑπόψη του καὶ βιβλία Προτεσταντῶν (H. Marrtensen, *Christian Ethics*, T & T Clarke, Ἐδιμβούργο 1871), ἀλλὰ καὶ βιβλία ἠθικῆς ποὺ εἶχαν ἐκδοθεῖ στὴν Ἑλλάδα, ἀναφέροντας συγκεκριμένα μόνο τὶς σημειώσεις Ἠθικῆς τοῦ Ζήκου Ρώση, καθηγητῆ τότε τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς στὴν Ἀθήνα.

27. Ἁγίου Νεκταρίου, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, Ἀθήνα 1992, σσ. 65-72.

Ἀναγνωρίζει και στις τρεις αυτές ιδέες και αξίες τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ και δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ, μέσα ἀπὸ μιὰ ἀκριτη πολεμική, ὅτι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότητα και ἡ ἀδελφότητα εἶναι κοσμικὲς και μόνο ιδέες, ξένες πρὸς τὴ χριστιανικὴ παράδοση. Αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ κάνει κατὰ ἓνα πολὺ φυσικὸ τρόπο εἶναι νὰ τις «ἐκχριστιανίσει» συνδέοντάς τις ξανά μὲ τὴν ἀγάπη, πού πρότυπό της εἶναι ὁ Χριστός. Ἀκολουθεῖ, λοιπόν, τὴν ἀντίθετη πορεία ἀπὸ ἐκείνη τῆς συγκρότησης τῶν νεωτερικῶν κοινωνιῶν γιὰ τις ὁποῖες ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι «ὅλες οἱ μεστὲς ἔννοιες τῆς σύγχρονης πολιτειολογίας εἶναι ἐκκοσμι-κευμένες θεολογικὲς ἔννοιες»²⁸. Μάλιστα, κατὰ ἓναν προφητικὸ τρόπο προηγείται μερικὲς δεκαετίες ἐξελίξεων στὸν θεολογικὸ χῶρο πού θὰ γεννήσουν οἱ μεγάλοι πόλεμοι και ἡ ἀπανθρωπιά τους τὸν 20^ο αἰ. και θὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ φιλοσοφία και στὴ συνέχεια θεολογία τῆς ἐλπίδας²⁹.

Ἡ ἐλπίδα και ἡ ἀνθρωπότητα

Ἐκπλήσσεται ὁ ἀναγνώστης τῆς Χριστιανικῆς Ἡθικῆς τοῦ ἀγίου Νεκταρίου ὅταν διαπιστώνει ὅτι κατὰ τὴν παρουσίαση τῶν τριῶν θεολογικῶν ἀρετῶν –τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας και τῆς ἀγάπης, ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου, ἀφιερώνει πολλαπλάσιο χῶρο γιὰ νὰ ἀναδείξει τὴ θεολογικὴ ἀρετὴ τῆς ἐλπίδας, ὅταν ἡ πίστη και ἡ ἀγάπη πάντα θεωροῦνταν πιὸ

28. C. Schmitt, *Πολιτικὴ Θεολογία: Τέσσερα κεφάλαια γύρω ἀπὸ τὴ διδασκαλία περὶ κυριαρχίας* (μτφρ. Π. Κονδύλη), ἐκδ. Δεβιάθαν, Ἀθήνα 1994, σ. 65.

29. Βλ. ἐνδεικτικὰ στὸ ἔργο τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Ἔρνστ Μπλόχ (Ernst Bloch, *Ὁ Ἀθεϊσμός στὸν Χριστιανισμό* (μτφρ. Π. Γιατζάκη), ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 2019) και στὸ ἔργο τοῦ θεολόγου Γιούργκεν Μόλτμαν (Jurgen Moltmann, *Ὁ ἐρχόμενος Θεός. Χριστιανικὴ ἐσχατολογία* (μτφρ. Π. Γιατζάκη), ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 2013).

δημοφιλεῖς³⁰. Σὰν ἓνας ἄλλος κήρυκας τῆς Ἐλπίδας, ἀφοῦ πρῶτα ξεκαθαρίσει ὅτι γιὰ τὴν ἀρετὴ τῆς ἐλπίδας τὸ πρῶτιστο προσδοκώμενο ἀγαθὸ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἀπόλαυση τῆς ὁμοίωσης καὶ τῆς θέασης τοῦ Θεοῦ «καθὼς ἐστί», ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ἐλπίδα στὸν Χριστὸ εἶναι «ἡ γλυκεία προσδοκία τῆς αἰωνίου ζωῆς», ἀπευθύνει ἓναν ὕμνο πρὸς τὴν ἐλπίδα περιγράφοντας, ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει, τὴν εἰκόνα τῆς ἐλπίδας. Σὰν νὰ ἔχει ἓνα προσωπικὸ διάλογο μὲ τὴν ἐλπίδα, σὰν νὰ τῆς ἀπευθύνει τὸν λόγο, διατυπώνει ἐρωτήματα («Τίς δύναται νὰ περιγράψει τὰ κάλλη σου; Τίς ἰσχύει νὰ ἱστορήσει τὰς εὐεργεσίας σου;») καὶ δίνει ἀπαντήσεις.

Τὴν ἀποκαλεῖ εὐχάριστο ἄκουσμα γεμάτο ἀπὸ χαρὰ καὶ ἀπὸ κάθε εἶδους ἀγαθὰ, θαυμαστὴ ὡς πρὸς τὴ δύναμη καὶ θαυματουργὸ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργεια, ὁμορφὴ κόρη τοῦ οὐρανοῦ ποὺ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ περιγράψει τίς ὁμορφιές της καὶ τίς εὐεργεσίες της. Τονίζει ὅτι ἡ ἐλπίδα εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ ποὺ «συνεπλάσθη» μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἔμφυτη ἀρετὴ μὲ σκοπὸ νὰ ἐνισχύει τὸν ἀνθρωπο στὶς δοκιμασίες τῆς ζωῆς του, νὰ τὸν ἀναδεικνύει ἀνώτερο τῶν συγκυριῶν καὶ ἀνίκητο ἀγωνιστῆ. Καὶ ἡ ἀναφορὰ στὸν ἀνθρωπο δὲν ἀντιστοιχεῖ μόνον στοὺς ἀναγκασμένους, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς δυστυχισμένους καὶ πονεμένους, ἀλλὰ συνδέεται καὶ μὲ κάθε ἀνθρωπο καὶ γενικότερα τὴν κοινωνία.

Ἔτσι, ἡ ἐλπίδα στὴν αἰώνιο ζωὴ κάνει τὸν θάνατο πρὸς τὸν ὁποῖο κάποιος βαδίζει ἀνώδυνο. Παρηγορεῖ αὐτὸν ποὺ πεθαίνει, ἐνισχύει ἐκεῖνον ποὺ μάχεται μὲ ἀνδρεία, ἐνθαρρύνει αὐτὸν ποὺ εἶναι καταδικασμένος σὲ θάνατο, ὑποστηρίζει

30. Χριστιανικὴ Ἡθικὴ, σσ. 101-106.

τὸν πάμφτωχο. Ἐπίσης, καθιστᾶ ἀνένδοτο καὶ ἀήττητο αὐτὸν ποὺ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀλήθειας, τοῦ δικαίου, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀκόμη περισσότερο, ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλπίδας, γιὰ τὸν ἐπίσκοπό μας, συμβάλλει καὶ στὸ ἐπίπεδο τοῦ κόσμου, δίνοντας χριστιανικὸ νόημα στὶς βασικὲς κοσμικὲς πεποιθήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐλπίδα εἶναι ἡ πρόοδος, ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἡ προαγωγή. Χωρὶς τὴν ἐλπίδα ὁ κόσμος θὰ ἐξαφανιζόταν ἀπὸ τὴν ἀπελπισία. Ἡ ἐλπίδα εἶναι ἡ δημιουργικὴ δύναμη ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐλπίδα ὁδηγεῖ τὸν σοφὸ καὶ τὸν ἐπιστήμονα στὶς ἔρευνές του παρὰ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες. Ἡ ἐλπίδα λειτουργεῖ ὡς κινητήριος δύναμη σὲ ὅλους καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐγχειρήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐλπίδα τρέφει καὶ ζωογονεῖ.

Κυρίως, ὅμως, ἡ ἐλπίδα ἀναγεννᾷ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία τὸν διεφθαρμένο ἄνθρωπο καὶ τὸν καθιστᾶ ἐνάρετο. Ἀποτελεῖ μεγάλο καὶ θεῖο δῶρο ποὺ στερεώνει τὰ πάντα, ὁμορφαίνει τὰ πάντα, τελειοποιεῖ τὰ πάντα καὶ προάγει τὰ πάντα. Μάλιστα ἂν μπορούσε νὰ ρωτηθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα μὲ ἓνα στόμα θὰ ἀπαντοῦσε ὅτι ἡ ἐλπίδα στὸν Θεὸ ὑποσχόμενη τὴν αἰωνιότητα, ὁδήγησε τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀσφάλεια διαμέσου τῶν αἰώνων. Τὴν εἰκόνα τῆς ἐλπίδας περιγράφει ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ποὺ πορεύεται στὴν αἰωνιότητα θεᾶται. Καὶ σὲ αὐτὴ τὴν ἀνθρωπότητα συμπεριλαμβάνει τοὺς ἥρωες, τοὺς μάρτυρες τῆς πίστεως, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὠφέλιμου, τοῦ δικαίου καὶ γενικὰ ὅλους ἐκείνους τοὺς σπουδαίους ἀνθρώπους ποὺ εὐεργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα ἢ ποὺ θυσιάστηκαν στὸν βωμὸ τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τους στὸν ἀληθινὸ Θεὸ ὁ ὁποῖος χαρίζει τὴν αἰώνιο ζωὴ σὲ ὅσους κοινωνοῦν μαζί του. Γιὰ τὸν ἅγιο Νεκτᾶριο τὴν ἀνθρωπότητα συγκροτοῦν οἱ ἄνθρωποι

τῆς ἐλπίδας χάριν τῆς ἀνθρωπότητας στὸ σύνολό της. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπότητας ὡς ἔκφραση τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἠθικὴ στάση ἀπέναντι στὸν συνάνθρωπο, ἐντάσσεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τῆς μελέτης μας κατὰ ἕναν φυσικὸ τρόπο στὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ περιγραφή τῆς εἰκόνας τῆς ἐλπίδας ἀποκτᾶει μεγαλύτερη ἔνταση καὶ γιὰ τὴν ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς εἰκόνας τῆς ἀπελπισίας ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὁ συγγραφέας ἐπιλέγει νὰ ἀποδώσει στὴν ἐλπίδα χαρακτηριστικὰ προσώπου πρὸς τὸ ὁποῖο καὶ ἀπευθύνεται. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀγαθὰ ποὺ συνεπάγεται ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀπελπισία εἶναι συνώνυμο ὄλων τῶν δεινῶν καὶ κυρίως τῆς καταστροφῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἡ ἄρνηση, ἡ ἐρήμωση καὶ ἡ ἐξαφάνιση ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ της. Τὸ κατηγορῶ τοῦ ἀγίου Νεκταρίου γιὰ τὴν ἀπελπισία περιγράφει μὲ συστηματικὸ τρόπο κάθε ἐξέλιξη ποὺ στρέφεται ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι καθιστᾷ τὴν ἀπελπισία προσωπικὰ ὑπεύθυνη –«Σὺ ἀρνεῖσαι», «σὺ πτοεῖς», «σὺ ἐμβάλλεις»– γιὰ τὴν ἄρνηση τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὑπαρξης τοῦ Σωτῆρος, γιὰ τὴν ἐκδίωξη τῆς ἐλπίδας ἀπὸ τὴ ζωὴ ὄλων ἐκείνων ποὺ ἄλλοτε ἐμφοροῦνταν ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, γιὰ τὴ διακοπὴ τῆς πορείας προόδου τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὴ δέσμευση τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐπιφέρει δυστυχία, θλίψεις, στεναχώριες καὶ δάκρυα, γιὰ τὴν ἀποθάρρυνση ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν τιμιότητα, γιὰ τὴν σκέψεις αὐτοκτονίας, γιὰ τὴ συγκατάθεση τῶν ἀνθρώπων νὰ παραβοῦν θεῖους καὶ ἀνθρώπινους νόμους, γιὰ τὴν κατάληξη νὰ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μιὰ ζωὴ χωρὶς ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τὸ πυκνὸ καὶ ζοφερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισί-

ας³¹. Ὅσο φωτεινὰ εἶναι τὰ χρώματα τῆς εἰκόνας τῆς ἐλπίδας, τόσο, καὶ ἀκόμα περισσότερο, εἶναι σκοτεινὰ τὰ χρώματα τῆς ἀπελπισίας. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ περιγράψει κανεὶς μὲ πιὸ ἐκφραστικὸ τρόπο τὶς τύχες τῆς ἀνθρωπότητος ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκάστοτε ἐπιλογές τῶν ἀνθρώπων.

Γιὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο ἡ ἐλπίδα συνδέεται μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὴ βασιλεία του, ἀλλὰ εἶναι φανερὸ ὅτι συνδέεται καὶ μὲ τὴν πορεία τοῦ παρόντος κόσμου. Ὁ 20^{ος} αἰ. θὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ μιλήσουν γιὰ τὴν ἐλπίδα μὲ μεσσιανικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ ἀποκεκομμένη ἀπὸ τὸν Θεό, πού ὅμως θὰ χρησιμοποιεῖ τὴ θρησκεία γιὰ νὰ περιγράψει τὴ σημασία της γιὰ τὴν πορείας τῆς ἐγκόσμιας βασιλείας. Ἡ σύνδεση οὐρανοῦ καὶ γῆς πού περιγράφεται στὰ κείμενα τοῦ Ἁγίου δὲν θὰ εἶναι πιά κατανοητὴ. Ἡ ἐλπίδα πιά θὰ ταιριάζει καὶ στὴ θρησκεία, ἀλλὰ καὶ στὸν ἀθεϊσμό, καὶ θὰ ἀφορᾷ μόνο τὴν ἐπίγεια βασιλεία³².

Ἀντὶ ἐπιλόγου: Ἀριστοτέλης καὶ θεία Κοινωνία

Εἶδαμε ὅτι ὁ λόγος γιὰ τὴν ἠθικὴ τοῦ ἁγίου Νεκταρίου εὐκόλα χρησιμοποιεῖ τὶς ἀνθρώπινες ιδέες καὶ εὐκόλα μεταφέρει τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ. Ἀντὶ ἐπιλόγου, θὰ συνδέσουμε τὸ ἔργο του μὲ τὴν ἐποχὴ μας καὶ

31. Ὁ.π., σσ. 106-108.

32. Βλ. στὸ πρόσφατο ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ Ἄνθρωπος στὸν φιλόσοφο Ἔρνστ Μπλόχ (Ἄνθρωπος, τόμ. 2, Ὀκτώβριος 2020), πού τὸ ἔργο του ἐκφράζει μὲ τὸν πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ τρόπο τὴ στροφή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς μιὰ ἐλπίδα πού ἀφορᾷ μόνο τὸν κόσμον καὶ τὴν προσδοκία μιᾶς δίκαιης βασιλείας ἀνω στὴ γῆ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν χριστιανικῶν νοημάτων νὰ συνεχίζουν νὰ τὴ συνοδεύουν. Σὰν νὰ μὴν μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἐλπίδα στοὺς ἀνθρώπους χωρὶς τὸν Θεό.

μὲ μιὰ συζήτηση πού ἔγινε πρόσφατα, τὴν περίοδο τῆς πανδημίας, σχετικὰ μὲ τὴν πιθανότητα μετάδοσης ἑνὸς ἰοῦ κατὰ τὴν μετάληψη τῆς θείας Κοινωνίας. Τὰ ὅσα σημειώνει ὁ Ἅγιος ἔχουν ὁπωσδήποτε μιὰ πρωτοτυπία.

Ὁ Ἅγιος, λοιπόν, στὴν ὁμιλία του γιὰ τὴν θεία Εὐχαριστία ἀφοῦ κάνει μιὰ σύντομη περιγραφή τῶν δέκα ὄντολογικῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλη πού προσδιορίζουν τὸν τρόπο ὑπάρξεως τῶν φυσικῶν πραγμάτων – οὐσία, ποσόν, ποιόν, πρὸς τί, ποῦ, πότε, κεῖσθαι, εὐρίσκεσθαι, ἔχει, ποιεῖν (ἢ ἐνεργεῖν) καὶ πάσχειν³³, σημειώνει ὅτι τὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ὑπερβαίνει ὅλες αὐτὲς τὶς κατηγορίες γι' αὐτὸ καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ θαῦμα θαυμάτων. Καὶ γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν χριστιανικὴν του θέση, ὅτι δηλαδὴ ἡ θεία Εὐχαριστία δὲν ὑπόκειται σὲ καμία φυσικὴ δέσμευση, ἐφαρμόζει μιὰ - μιὰ τὶς δέκα ὄντολογικὲς κατηγορίες προχωρώντας οὐσιαστικὰ σὲ μιὰ ἐρμηνεία τοῦ μυστηρίου καὶ καταλήγοντας ὅτι καμία ἀπὸ αὐτὲς τὶς κατηγορίες δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει τὸ μυστήριο.

Καὶ γιὰ νὰ ἐξηγήσει ἀκόμη πιὸ καλὰ τὴν σκέψη του, δὲν διστάζει ἀμέσως μετὰ νὰ συγκρίνει τὴν θείαν Εὐχαριστίαν ὡς μυστήριο τῶν μυστηρίων, μὲ ἓνα ἄλλο μεγάλο μυστήριο, τὴν γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν Παναγία. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὅτι ἡ γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ ἓνα τεράστιο θαῦμα, «Καθὼς ξεπερνάει μὲν πολλοὺς ὄρους καὶ κατηγορίες, ἀλλὰ

33. Ἡ χρῆση τῶν ὄντολογικῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴν διατύπωση ἑνὸς χριστιανικοῦ λόγου ἔχει πολὺ μεγάλη ἱστορία. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα, τὰ φιλοσοφικὰ κεφάλαια στὸ ἔργο *Διαλεκτικὰ* τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ [B. Kotter (ἐπιμ.), *Die Schriften des Johannes von Damaskus*, τόμ. I, Βερολίνο, Walter de Gruyter, 1969].

μένουν και κάποιες με τις οποίες τὸν ἀντιλαμβανόμαστε», γιατί τὸν βλέπουμε ὡς τέλειο ἄνθρωπο. Ἀντίθετα, στὴ θεία Εὐχαριστία «κρύβεται ὄχι μόνο ἡ θεότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπότητα. Ὡστε εἶναι Μυστήριο τῶν Μυστηρίων, αὐτὸ ποὺ παραμένει με κάθε τρόπο ἀπόκρυφο. [Πρόκειται] γιὰ τὸ μυστήριο ποὺ ὑπερβαίνει ὅλους τοὺς ὅρους τῆς φυσικῆς γνώσεως»³⁴.

Φαίνεται, λοιπόν, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ γίνει καμία συζήτηση γιὰ τὴ θεία Εὐχαριστία με φυσικοὺς ὅρους καὶ ἐπιστημονικὲς βεβαιότητες. Μπορεῖ, ὅμως, νὰ γίνει μιὰ ἄλλη συζήτηση, με ἄλλους ὅρους. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια συζήτηση θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἐνὸς ἄλλου ἄρθρου.

34. Περὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, σσ. 135-139.

Ὁ «ὕμνος τῆς ἀγάπης» (Α΄ Κορ. 13, 1-13)

Νίκης Τρακοσιῆ
Φιλολόγου

Μέσα στὴν Ἁγία Γραφή οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς τῆς μᾶς παραδίδουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία μας, στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ταυτόχρονα, διαμορφώνει ἕναν χαρακτήρα ἰδανικό, κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατό, καὶ ρυθμίζει τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις μὲ τὸν σοφότερο τρόπο. Ἄν ἀκολουθούσαμε τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, θὰ εἴχαμε τὴν ἰδανικότερη κοινωνία, ὅπου ὅλοι θὰ ζούσαμε ἀναπαυμένοι.

Κορυφαία ἐντολὴ τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης, ὅπως ὁ ἴδιος τὴν τελειοποίησε καὶ τὴν παρέδωσε ὡς τὴν «καινὴν ἐντολήν» (Ἰω. 13, 34). Ἀργότερα, οἱ Ἀπόστολοι ἀνέλυσαν καὶ ἀνέπτυξαν καὶ αὐτὴ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μέσα στὴ δική τους διδασκαλία.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γράφοντας πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κορίνθου, ἀναλύει τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης μὲ διάφορα παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἕναν τρόπο τόσο παραστατικό καὶ εὐχάριστο, ὥστε αὐτὸ τὸ χωρίο ὀνομάστηκε ἀργότερα «ὕμνος τῆς ἀγάπης». Θεωρεῖται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ ποιητικότερα κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὸ ὠραιότερο τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τὸ πιὸ θαυμαστό βέβαια, εἶναι τὸ περιεχόμενό του, ποὺ ἀξίζει νὰ κρατοῦμε στὴ μνήμη μας καὶ νὰ ἐφαρμόζουμε ὅσο μποροῦμε.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἔφεση πρὸς τὴν ἀγάπη. Ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἀγαποῦν, ἀλλὰ καὶ νιώθει εὐτυχισμένος, ὅταν ἀγαπᾶ. Τὸ ἀντίθετο, ἡ ἔλλειψη ἀγάπης, εἶναι πρόβλημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ πηγὴ προβλημάτων γιὰ τὴν κοινωνία. Ἡ ἀγάπη εἶναι φυσικὴ μέσα στὸν ἄνθρωπο, δῶρο τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχει καὶ στὰ ζῶα ἐνστικτώδης καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε, ἔστω ὡς ἐνστικτο, δὲν θὰ ὑπῆρχε ζωὴ. Ἡ μητέρα κινεῖται ἀπὸ ἀγάπη καὶ προσφέρει τὰ πάντα γιὰ τὸ παιδί. Τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἀνάγκη βοήθειας, τὸν βοηθοῦμε ἀπὸ ἀγάπη. Αὐτὴ, σὲ δύσκολες καταστάσεις δίνει καὶ τὴ δύναμη νὰ κρατιέται κάποιος στὴ ζωὴ χάριν τῶν ἀγαπωμένων.

Ἡ φυσικὴ ἀγάπη ὁμως, πρέπει νὰ ἀποκτήσει καὶ πνευματικὸ ὑπόβαθρο, νὰ γίνεи καρπὸς ἀγώνα, καὶ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιὰ νὰ εἶναι σωστή, νὰ μὴν ἔχει κενὰ καὶ νὰ μὴν ὀδηγεῖ σὲ λάθη.

Ἀρχίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὸν «ῦμνο τῆς ἀγάπης» μὲ μιὰ ὑπόθεση, ἐπειδὴ ἡ γλωσσολαλία ἦταν τὸ χάρισμα ποὺ ἐντυπωσίαζε καὶ τὸ ζήλευαν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κορίνθου. «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἢ χῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον». Ὁ λόγος δίνει τὴν πρώτη ἐντύπωση γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Θαυμάζουμε τὴν εὐφράδεια, τὴ γνώση, τὴν εὐφυΐα μέσα ἀπὸ ὅσα λέγει κάποιος. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πείρα μας γνωρίζουμε ὅτι, ὅσο ὠραῖα καὶ νὰ μιᾶ κάποιος, δὲν μᾶς συγκινεῖ οὔτε μᾶς ὠφελεῖ, ἂν αἰσθανόμαστε ὅτι δὲν ἔχει καὶ ἀγάπη καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ κίνητρό του. Συχνὰ σκανδαλίζουν ἢ ἐνοχλοῦν καὶ κουράζουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ μιλοῦν ὠραῖα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καὶ ἀντίστοιχα ἔργα ἀγάπης. Ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη, καὶ ἄτεχνα νὰ μιᾶ κάποιος καὶ λιγὸλόγος νὰ εἶναι, δεχόμαστε κάθε λέξη μὲ εὐχαρίστηση.

Ἡ γλῶσσα βέβαια χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ἐνδεικτικά. Ὅτι κάνουμε χωρὶς ἀγάπη δὲν ἀναπαύει, δὲν δίνει χαρά. Ἡ φιλανθρωπία ποὺ γίνεται χωρὶς ἀγάπη, πληγώνει. Ἄν ἐξυπηρετῶ, περιποιούμαι, ἀλλὰ δὲν ἀγαπῶ τὸν ἄνθρωπο, τὸ αἰσθάνεται, νιώθει ὅτι εἶναι βάρος. Ἄν ἐργάζομαι, κάνω τὸ καθῆκον μου, χωρὶς ἀγάπη, ὅσοι δέχονται τὶς ὑπηρεσίες μου, νιώθουν ἄβολα. Καὶ στὰ πιὸ μικρὰ ἔργα - θέσεις ὅλοι ἀποζητοῦμε μιὰ ἀνθρώπινη καὶ συμπαθῆ συμπεριφορά.

Ἄν θέλουμε κάποτε νὰ πείσουμε γιὰ κάτι καλό, δὲν θὰ πετύχουμε, ἂν πρῶτα δὲν πείσουμε ὅτι κίνητρό μας εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ γλῶσσα τῆς ἀγάπης εἶναι παγκόσμια. Ἀνοίγει τὶς καρδιές, ἀνοίγει τὸν δρόμο γιὰ προσέγγιση, γιὰ πραγματικὴ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στοὺς ἄνθρώπους. Ἄνθρωποι ποὺ δὲν πιστεύουν, μόνο μὲ τὴν ἀγάπη μποροῦν νὰ συγκινηθοῦν καὶ νὰ δεχτοῦν τὴν κλήση γιὰ τὴν πίστη.

Ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης γιὰ τοὺς ἄνθρώπους – ἀδελφούς μας εἶναι ὅμοια μὲ τὴν πρώτη ἐντολὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεό. «Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;». Ἄν τὸν ἀδελφό σου ποὺ τὸν βλέπεις, δὲν τὸν ἀγαπᾶς, πῶς θὰ ἀγαπήσεις τὸν Θεὸ ποὺ δὲν τὸν βλέπεις; ρωτᾷ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος (Α΄ Ἰω. 4, 20).

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος συνεχίζει τὸν «ὕμνο τῆς ἀγάπης» συγκρίνοντάς την μὲ ἄλλα ἐντυπωσιακὰ χαρίσματα. «Ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἶμι. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,

οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Ὑποθετικά, γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἀξία τῆς ἀγάπης, ἀναφέρει τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καὶ διδασκαλίας, τὴν πίστη πὺ κάνει θαύματα καὶ πράξεις προσφορᾶς καὶ εὐεργεσίας, ἀκόμη καὶ θυσίες πὺ δὲν ἔχουν κίνητρο τὴν ἀγάπη. Μιλᾷ γιὰ ὅλα μὲ μιὰ ὑπερβολή, γιὰ νὰ τονίσει ὅτι, ἂν τὰ κίνητρά μας εἶναι ξένα πρὸς τὴν ἀγάπη, εἶναι ἰδιοτελῆ καὶ ἐγωιστικά, δὲν ἔχουν ἀξία ὅσα κάνουμε, δὲν εἶναι «φυσία δεκτῆ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ» (Φιλιπ. 4, 18) καὶ δὲν ἔχουν καμιὰ ἀμοιβή. Μπορεῖ νὰ ὠφεληθοῦν ἄλλοι ἀπὸ αὐτά, ἐμεῖς ὅμως ὄχι.

Γιὰ τὸν Κύριο, τὸ δίλεπτο τῆς χήρας, πὺ ρίχθηκε στὸ γαζοφυλάκιο τοῦ Ναοῦ μὲ πνεῦμα θυσίας καὶ αὐταπάρνησης, ἦταν μεγάλη προσφορὰ ἀγάπης. Κανένα χάρισμα, ταλέντο καὶ ἔργο δὲν ἔχουν ἀντίκρισμα στὸν οὐρανὸ καὶ δὲν συγκινοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἂν ἐκδηλώνονται χωρὶς ἀγάπη. Ἀντίθετα, μὲ τὴν ἀγάπη γίνονται ἔργα μεγάλα πὺ καταγράφονται καὶ στὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ γίνονται καὶ αἰτία γιὰ νὰ καταγραφοῦν ὅσοι τὰ πράττουν στὴ «βίβλο τῆς ζωῆς» (Φιλιπ. 4, 3).

Ὁ Χριστιανισμὸς διαδόθηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ μέσω τῆς ἀγάπης πὺ ἔκανε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ξεχωρίζουν καὶ νὰ δίνουν ἓνα πρωτοφανὲς παράδειγμα στὶς εἰδωλολατρικὲς κοινωνίες. Ἔβλεπαν οἱ εἰδωλολάτρες τὴ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἀγάπη καὶ ἐντυπωσιάζονταν. Σὲ καιροὺς ἐπιδημιῶν τοὺς ἔβλεπαν νὰ περιποιοῦνται τοὺς ἐχθροὺς τους καὶ συγκινοῦνταν. Οἱ δῆμιοι μετανοοῦσαν πολλὰς φορές ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τῶν Μαρτύρων πὺ δὲν θύμιζε καθόλου τὴν ἀντίδραση τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ ἀπέπνεε τὸ ἄρωμα τῆς ἀγάπης, ἀκόμη καὶ σ' αὐτὴ τὴ φρικτὴ ὥρα.

Ἡ ἀγάπη ἀναφέρεται ἀνάμεσα στὶς ἀρετές, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι μόνο μία ἀρετὴ. Εἶναι στοιχεῖο πού διαμορφώνει ὅλη τὴν προσωπικότητα καὶ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Διαποτίζει τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα, γίνεται λόγος ἀγάπης καὶ συμπαράστασης καὶ ἔργα προσφορᾶς. Βγαίνει μέσα ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ἀπλῶς τρόπος καλῆς συμπεριφορᾶς. Καὶ νὰ προσέξουμε πολὺ, ὅτι ἄλλο εἶναι νὰ δείχνω ἀγάπη καὶ ἄλλο νὰ ἔχω. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀρετῆς καὶ οἱ ἐκδηλώσεις της εἶναι οἱ ἄλλες ἀρετές –καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι τὴν ἀναλύει στὸν «ὕμνο» τοῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος:

«Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ». Ἡ μακροθυμία ἀποδίδεται στὸν Θεὸ πού εἶναι «μακρόθυμος καὶ πολυεύσπλαχνος». Οἱ ἄνθρωποι συχνὰ λέμε, ἀναφερόμενοι σὲ ἄτομα πού μᾶς δυσκολεύουν, «δὲν τὸν ἀντέχω...». Ἴσως νὰ ἔχει κάποια δικαιολογία τὸ παράπονο, ἀλλὰ ἄς διερωτηθοῦμε: Πόσο ἀντέχουμε αὐτοὺς πού ἀγαποῦμε καὶ πόσο δὲν ἀντέχουμε αὐτοὺς πού δὲν ἀγαποῦμε; Ἡ ἀγάπη εἶναι δύναμη πού συγκρατεῖ τὶς ἀυθόρμητες ἀντιδράσεις μας καὶ δίνει ὑπομονὴ καὶ ἀντοχὴ νὰ σκεφτοῦμε τὸ καλῦτερο γιὰ τὸν ἄλλο.

«Χρηστεύεται». Ὁ Κύριος «διῆλθεν εὐεργετῶν...» (Πράξ. 10, 38) καὶ ὅλη ἡ πορεία του στὸν κόσμο μας ἦταν διακονία ἀγάπης. «Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος» (Ψαλμ. 33, 9) καλεῖ ὁ Ψαλμωδὸς καὶ ἐπαναλαμβάνει ἡ Ἐκκλησία μας. Ὁ Χριστιανὸς ἐπειδὴ ἀγαπᾷ, γίνεται χρήσιμος καὶ ἡ παρουσία του στὸν κόσμο εἶναι εὐεργετική. Στὴν καθημερινὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀγάπη του ἀνακουφίζει, στηρίζει, ἐξυπηρετεῖ, διευκολύνει, εἰρηνεύει, ἐνθαρρύνει... Ἀλλὰ καὶ σὲ δύσκολες καταστάσεις πού χρειάζεται κόπος, χρόνος καὶ θυσία, θὰ ἀποδείξει

τὴν ἀγάπη του μὲ πνεῦμα αὐταπάρνησης. «Ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» (Γαλ. 6, 10). Πρῶτα πρὸς τοὺς πιὸ δικούς μας πρέπει νὰ ἐκφράζουμε τὴν ἀγάπη μας καὶ κυρίως τοὺς πνευματικὰ δικούς μας, τοὺς ἐν Κυρίῳ ἀδελφούς μας. «Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα...» (Κολ. 3, 12) συμβουλεύει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γιὰ νὰ τονίσει ὅτι ἡ χρηστότης εἶναι μία ἀρετὴ πού πρέπει νὰ τὴν ἔχουμε μόνιμα, σὰν ἓνα ἔνδυμα τῆς ψυχῆς.

«Οὐ ζηλοῖ». Ὅποιος ἔχει ἀγάπη δὲν ζηλεύει, δὲν φθονεῖ τοὺς ἄλλους γιὰ ὅ,τι καλὸ ἔχουν. Ὁ φθόνος ὑποκρύπτει ἐλλιπῆ ἀγάπη ἢ καὶ μεγάλη κακία. Αὐτὸς πού φθονεῖ ἐπιθυμεῖ τὸ κακὸ γιὰ τὸν ἄλλο, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται χαιρεκακία, ἀντὶ λύπη, ὅταν τοῦ συμβεῖ κάτι κακό. Ἀντίθετα, ὅσους πραγματικὰ ἀγαποῦμε, θέλουμε νὰ τοὺς βλέπουμε εὐτυχισμένους καὶ κάθε ἐπιτυχία καὶ πρόοδός τους μᾶς χαροποιεῖ.

«Οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται». Δὲν τὸ ἀντιλαμβάνομαστε εὐκόλα, ἀλλὰ ἡ ἐγωιστικὴ προβολὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ἡ ὑπερηφάνεια συνδέεται μὲ τὴν ἔλλειψη ἀγάπης. Γιὰ ὅσους ἀγαποῦμε, παραμερίζουμε τὸν ἑαυτό μας, γιὰ νὰ προβληθοῦν καὶ νὰ προσδεύσουν, ὅπως κάνει ὁ γονιὸς γιὰ τὸ παιδί του. Ἄν ἀγαποῦμε τοὺς ἄλλους, δὲν τοὺς μειώνουμε μὲ τὸ νὰ ὑπερηφανευόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτό, τὰ πράγματα, τοὺς δικούς μας... Δὲν καυχόμαστε γιὰ ὅ,τι καλὸ ἔχουμε γιὰ ὅ,τι πετύχαμε, μπροστὰ σ' αὐτὸν πού δὲν ἔχει ἢ ἀπέτυχε σὲ κάτι, γιὰ νὰ μὴν τὸν στενοχωρήσουμε, γιὰ νὰ μὴν τὸν κάνουμε νὰ νιώσει ἄβολα. Αὐτὸς πού ἀγαπᾷ ὑπολογίζει τὸν συνάνθρωπο, ἐπιθυμεῖ καὶ τὴ δική του εὐτυχία, ἐπιθυμεῖ νὰ πηγαίνουν καλὰ καὶ οἱ δικές του ὑποθέσεις.

«Οὐκ ἀσχημονεῖ». Ἡ ἀσχημη, ἀπρόσεκτη, συμπεριφορὰ δείχνει ἄνθρωπο ποὺ δὲν ὑπολογίζει τοὺς γύρω του. Θὰ κάνει ὅ,τι τοῦ ἀρέσει, θὰ μιλήσει, θὰ ντυθεῖ, θὰ συμπεριφερθεῖ καὶ μὲ τρόπο ὄχι σεμνό, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὴ δυσαρέσκεια, τὴ στενοχώρια ἢ τὸν σκανδαλισμό. Στὴν ἐποχὴ μας οἱ ἄνθρωποι δὲν ὑπολογίζουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, γι' αὐτὸ συμπεριφέρονται «ἀσχημα». Ἄν ἔχουμε ἀγάπη, ἔχουμε μιὰ λεπτότητα, μιὰ εὐαισθησία καὶ δὲν θέλουμε νὰ ἐνοχλήσουμε μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο.

«Οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς». Ἄλλη ἀδυναμία μας εἶναι ὁ ἐγωκεντρισμός. Σκεφτόμαστε καὶ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, χωρὶς νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν οἱ ἄλλοι. Παραπονούμαστε γιὰ τὸν κόπο, τὶς εὐθύνες, τὶς στενοχώριες, τὶς ἀσθένειές μας καὶ δὲν μπαίνουμε στὴ θέση τοῦ ἄλλου, ποὺ ἴσως νὰ βρίσκεται σὲ δυσκολότερη θέση ἀπὸ ἐμᾶς. Ἡ ἀγάπη σπάζει αὐτὸ τὸν κλοιὸ γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ μᾶς δίνει «μάτια» γιὰ νὰ δοῦμε ὅτι κάποιος δίπλα μας χρειάζεται μιὰ βοήθεια ἢ λίγη κατανόηση γιὰ τὰ δικά του προβλήματα.

Ἰδιαιτέρα γιὰ τὰ ὕλικά πράγματα συχνὰ οἱ ἄνθρωποι ζητοῦμε ὅ,τι θεωροῦμε συμφέρον μας καὶ αὐτὸ φυσικὰ ὀδηγεῖ σὲ συγκρούσεις. Ἐκεῖ δοκιμάζεται ἡ ἀγάπη καὶ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα ποὺ συνδέονται καὶ μὲ φυσικοὺς δεσμοὺς συγγένειας. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐπιδιώκει ἐγωιστικὰ «τὰ ἑαυτοῦ» γίνεται κουραστικὸς ἐπιμένοντας στὰ δικαιώματά του καὶ ἀπαιτώντας συνεχῶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὅσα νομίζει ὅτι τοῦ ὀφείλουν οἱ ἄλλοι.

Ἡ πραγματικὴ ἀγάπη ἔχει αὐταπάρνηση καὶ πνεῦμα θυσίας. Σιωπᾶ, ὑποχωρεῖ, προνοεῖ γιὰ τοὺς ἄλλους. Στὴ θεία Λειτουργία ζητοῦμε «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν»

ὄχι κοσμικὰ ἢ ὕλικὰ πράγματα, ποὺ ἱκανοποιοῦν τὶς γήινες ἐπιθυμίες ἢ ἔστω ἀνάγκες μας. «Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος» (Α΄ Κορ. 10, 24) συμβουλεύει τοὺς Χριστιανούς τῆς Κορίνθου σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

«Οὐ παροξύνεται». Ἡ ἀγάπη εἶναι δύναμη ποὺ συγκρατεῖ καὶ τὸν θυμό. Καὶ ἂν ἀκόμη θυμώσει αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀγάπη, αὐτὴ τὸν συγκρατεῖ νὰ μὴν ξεφύγει ἀπὸ τὰ ὅρια, νὰ μὴν κάνει ἢ νὰ πεί κάτι ποὺ θὰ πληγώσει ἢ νὰ κάνει μία βίαιη πράξη. Δὲν μένει μέσα του ὁ θυμός, ἀλλὰ μαλακώνει καὶ σβήνει.

«Οὐ λογιζεται τὸ κακόν». Μόνο ἡ ἀγάπη δίνει τὴ δύναμη τῆς συγχώρησης καὶ αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ δὲν σκέφτεται εὐκόλα ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι κακός. Καὶ ὅταν συμβεῖ νὰ τὸν βλάψει κάποιος, δὲν τὸ ὑπολογίζει, δὲν τὸ κρατᾷ. Συχνὰ κρατοῦμε στὴ σκέψη τὸ κακό, τὴ στενοχώρια ποὺ μᾶς προκάλεσαν, τὸ ἐπιναφέρουμε, τὸ «λογαριάζουμε» ἴσως καὶ νὰ τὸ μεγαλοποιούμε ἢ τὸ ὑποπευόμαστε πρὶν ἀκόμη συμβεῖ. Γι' αὐτὸ περιμένουμε νὰ «ξοφλήσουμε λογαριασμούς» καὶ νὰ δικαιωθοῦμε.

«Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ...». Ὅχι μόνο δὲν ἀδικεῖ, ἀλλὰ καὶ λυπᾶται γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ γίνεται, ὅποιος ἔχει ἀγάπη. Ἡ χαιρεκακία, τὸ αἶσθημα μιᾶς ἱκανοποίησης, γιὰ τὴν «τιμωρεῖται» κάποιος ποὺ δὲν συμπαθοῦμε ἢ τῆς δικαίωσης γιὰ τὴν ἀρνητικὴ ἀποψη ποὺ ἔχουμε γιὰ κάποιον, εἶναι ἀπόδειξη ὅτι δὲν τὸν ἀγαποῦμε. Οὐσιαστικά, δὲν ὑπολογίζουμε ὅτι τὸ ἄδικο δὲν τὸ θέλει ὁ Θεός, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, κακό, ἁμαρτία, ἄδικο, νὰ μᾶς θλίβει.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀγάπη καὶ χαίρεται ὅταν ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ δίκαιο ἐπικρατοῦν καὶ ὅταν βλέπει τοὺς ἄλλους νὰ ζοῦν ὅπως θέλει ὁ Θεός μέσα στὸν δικό του νόμο.

Εἶναι ἡ μεγαλύτερη χαρά του νὰ βλέπει τοὺς ἀνθρώπους νὰ προχωροῦν μέσα στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας.

«Πάντα στέγει». Ἐὰν δὲν ἀγαποῦμε κάποιον, ἂν μᾶς ἐνοχλεῖ, θέλουμε νὰ τὸν ἐκθέσουμε, σχολιάζουμε, κατακρίνουμε, διαδίδουμε πληροφορίες γιὰ ὅ,τι ἀρνητικὸ βλέπουμε. Γιὰ ὅσους ἀγαποῦμε, προσέχουμε νὰ μὴν γίνει γνωστὸ ἓνα λάθος τους, σιωποῦμε, δικαιολογοῦμε καὶ τοὺς «σκεπάζουμε» μὲ κάθε τρόπο.

«Πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει». Δὲν ἔχει καχυποψία αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ, σκέφτεται μὲ καλὴ διάθεση καὶ πιστεύει στὴν καλὴ διάθεση τοῦ ἄλλου. Ἀκόμα, ἡ ἀγάπη δίνει τὴ δύναμη νὰ περιμένεις, νὰ ἀντέχεις, νὰ ἐλπίζεις στὴν ἀλλαγὴ, στὴ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγαπᾷς. Πόσα ἀντέχει ἓνας γονιὸς γιὰ χάρη τοῦ παιδιοῦ του καὶ περιμένει τὴν ἀλλαγὴ, τὴ διόρθωση. Γιὰ τὰ ἀγαπημένα μας πρόσωπα ἔχουμε τεράστια ἀποθέματα ὑπομονῆς. Γιὰ τὸν ἄρρωστο δικό μας, γιὰ τὸ παιδί ποὺ πῆρε κακὸ δρόμο... Κάποιοι ζοῦν ἓνα μαρτύριο, ἀλλὰ ἀντέχουν, γιὰτὴν ἡ ἀγάπη τοὺς δίνει τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ περιμένουν τὴν ἀλλαγὴ.

«Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Δὲν θὰ ξεπέσει, δὲν θὰ χάσει τὴν ἀξία τῆς ἡ ἀγάπης, ἀλλὰ μένει καὶ γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Ὅλα τὰ ἄλλα χαρίσματα, ποὺ ζήλευαν τότε οἱ Κορίνθιοι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐμεῖς σήμερα ζηλεύουμε, θὰ μείνουν ἐδῶ. Εἶναι χρίσματα τὰ χαρίσματα γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ ὅμως θὰ ἔχουμε τὸν χαρακτήρα ποὺ καλλιεργήσαμε, τὴν ἀρετὴ καὶ κυρίως τὴν ὑψιστὴ ἀρετὴ, τὴν ἀγάπη. Αὐτὴ μᾶς συνδέει μὲ τὸν Θεό, αὐτὴ θὰ ἐπικρατεῖ στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγάπη θὰ εἶναι ἡ «ἀτμόσφαιρα» τῆς μακαρίας ζωῆς στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Εύκολα λέμε, «ἐγὼ ἀγαπῶ ὅλο τὸν κόσμο» ἀλλὰ ἡ ἀγάπη μας δοκιμάζεται μέσα ἀπὸ τὶς δυσκολίες ποὺ μᾶς παρέχουν οἱ ἄλλοι ἢ διαψεύδεται ὅταν ἐκδηλώνονται οἱ δικές μας ἀδυναμίες. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἔμπρακτη καὶ καλύπτει ὅλη τὴ ζωὴ, τὶς σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὴ συμπεριφορὰ μας. Αὐτὴ ρυθμίζει τὶς σχέσεις μας μὲ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ζωὴ μας σ' αὐτὸ τὸν κόσμο δηλητηριάζεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἀγάπης, ἐνῶ ἂν εἶχαμε ἀγάπη, τὰ περισσότερα προβλήματα μας θὰ εἶχαν λυθεῖ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τοὺς συνανθρώπους μας θὰ ἦταν πηγὴ εὐτυχίας. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγάπης εἶναι συνεχῆς ἀγῶνας, ἀλλὰ ἔρχεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ φέρει ὡς καρπὸ στὴν ψυχὴ μας τὴν πραγματικὴ, πνευματικὴ ἀγάπη.

Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ μεγαλύτερη ὀφειλὴ μας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅποιος τηρεῖ αὐτὴ τὴν ἐντολή, ἔχει τηρήσει τὸ σύνολο τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. «Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε» (Ρωμ. 13, 8).

Άποκρυφιστικά σύμβολα

Αγγελικῆς Δ. Χατζηιωάννου
Δρος Θεολογίας

(α' μέρος)

Ὁ Ἀποκρυφισμὸς εἶναι ἓνα σύστημα διδασκαλίας ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν Ὁρθόδοξη πίστη, τὸ ὁποῖο ἐκφράζει τὶς ἀρχές του, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα καὶ μὲ σύμβολα. Τὰ σύμβολα ἐκφράζουν μίαν ἔννοια ἢ μίαν εἰκόνα καὶ παίζουν καθοριστικὸ ρόλο, τόσο στὶς διάφορες θρησκείες, ὅσο καὶ στὶς διάφορες αἱρέσεις καὶ παραθρησκευτικὲς ὁμάδες¹. Σήμερα παρατηρεῖται μιὰ τάση νὰ προβάλλονται πολλὰ σύμβολα τοῦ Ἀποκρυφισμοῦ εἴτε μὲ ἄμεσο (δηλώνεται εὐθέως ἀπὸ ποῦ προέρχονται καὶ τί συμβολίζουν) ἢ μὲ ἔμμεσο τρόπο. Στὸν ἔμμεσο τρόπο προβάλλονται σύμβολα τοῦ Ἀποκρυφισμοῦ σὲ διάφορες ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, κυρίως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Πολλὰ ἀπὸ τὰ σύμβολα αὐτὰ προβάλλονται σὲ διαφημίσεις, τηλεοπτικὲς ἐκπομπές, συναυλίες, μουσικὲς ἐκδηλώσεις, ἐνδύματα, κοσμήματα, ἔντυπα καὶ φυσικὰ στὸ διαδίκτυο καὶ τὰ μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης, τὰ ὁποῖα εἶναι οἰκεία κυρίως στὶς νέες γενιές.

1. R. E. Guiley, «Σύμβολο», *Harper's Ἐγκυκλοπαίδεια Μυστικιστικῶν καὶ Παραφυσικῶν Ἐμπειριῶν*, Ἀθήνα 1994, σ. 730.

Στὸ παρὸν ἄρθρο καταγράφουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀποκρυφιστικὰ σύμβολα ποὺ συναντοῦμε πιὸ συχνὰ στὴν καθημερινότητά μας καὶ τὰ ὁποῖα πολλές φορές ἀκούσια χρησιμοποιοῦμε εἴτε ἐμεῖς εἴτε δικοὶ μας ἄνθρωποι ἄλλοτε ὡς διακοσμητικά, ἄλλοτε ὡς κοσμήματα, πράξη ἢ ὁποῖα εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ χριστιανικὴ μας ἰδιότητα.

1. Ὁ παντεπόπτης ὄφθαλμός

Συμβολίζει τὶς ὑπερανθρώπινες δυνάμεις, κάτι ποὺ στὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία ἐνσαρκώνεται στοὺς μυθικοὺς Κύκλωπες².

Εἶναι σύμβολο ποὺ χρησιμοποιεῖται κυρίως ἀπὸ τοὺς Τέκτονες καὶ συμβολίζει τὸν Ὁσίρη, θεὸ τοῦ ἀρχαίου Αἰγυπτιακοῦ πανθέου. Ὁ Carl Claudy, τέκτονας συγγραφέας, σημειώνει σχετικά: «Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ πιὸ διαδεδομένα σύμβολα τοῦ Θεοῦ. Τὸ συναντᾶμε στὴν Αἴγυπτο, τὴν Ἰνδία... Ὁ ἀνοικτὸς ὄφθαλμός στὴν Αἴγυπτο συμβολίζει τὸν Ὁσίρη, ἐνῶ στὴν Ἰνδία συμβολίζει τὸν Σίβα»³.

2. J. E. Cirlot, *Τὸ λεξικὸ τῶν συμβόλων*, ἔκδ. Κονιδάρη, Ἀθήνα 1995, σ. 347.

3. C. Burns, *Masonic and Occult Symbols illustrated*, 1998⁸, σσ. 386-387.

2. Ο αίγυπτιακός σταυρός ή ANKX

Πρόκειται για έναν άρχαίο ιερογλυφικό χαρακτήρα, τον κρικοφόρο σταυρό⁴, γνωστό και με την όνομασία κλειδί της ζωής ή κλειδί του Νείλου ή *crux ansata*.

Στήν άρχαία Αίγυπτο ήταν σύμβολο που έφεραν πάνω τους σε ανάγλυφες παραστάσεις οι θεοί Όσιρης και Άμμων, αλλά και οι Φαραώ και οι ιερείς του αίγυπτιακού πανθέου, καθώς θεωρείτο, ότι είχε μαγικές ιδιότητες⁵. Χρησιμοποιείτο ως σύμβολο του σύμπαντος και της ζωής (θείας και ανθρώπινης). Σχηματίζεται από τον συνδυασμό των συμβόλων του άρσενικού και του θηλυκού, δηλαδή του συμβόλου του Όσιρη και της Ίσιδας. Έξαιτίας αυτού του συνδυασμού συμβόλιζε την ένωση των δύο αναπαραγωγικών δυνάμεων του ούρανοϋ και της γής. Συμβόλιζε επίσης τη ζωή, την άθανασία, τὸ σύμπαν, τὴ δύναμη, τὸν ζωοδότη αέρα και τὸ ὕδωρ που δίνει ζωή⁶.

Σήμερα χρησιμοποιείται τόσο στὸν άποκρυφιστικό, ὅσο και στὸν σατανιστικό χῶρο. Συμβολίζει τὴ μετενσάρκωση

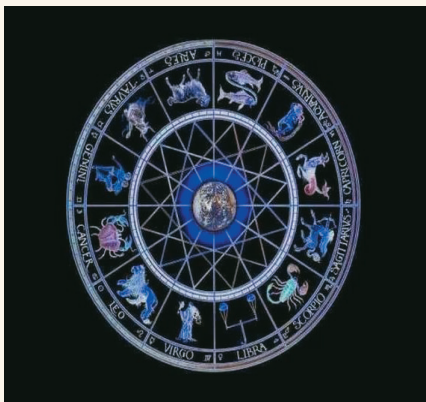
4. Ἡ δύναμη τῶν συμβόλων, ειδική έκδοση περιοδικοϋ Ἄβατον, Ἀθήνα, ἄ.έ.έ. σ. 27.

5. Ὅπ.π.

6. C. Gibson, *Sings and Symbols: an illustrated guide to their meaning and symbols*, έκδ. Barnes and Nobles, New York, 1996, σ. 29.

καὶ κατὰ τοὺς ἀποκρυφιστὲς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀλήθειαν⁷. Εἶναι ἐπίσης καὶ σύμβολο τῆς γονιμότητος. Πολλὲς μάγισσες φοροῦν αὐτὸ τὸ σύμβολο σὲ τελετές, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν γονιμότητα⁸.

3. Τὰ σύμβολα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου

Τὰ σύμβολα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ποὺ συναντᾶμε στὰ διάφορα ἔντυπα, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν τὸ λεγόμενο ὠροσκόπιο, ἀποτελοῦν ἀλχημικὰ σύμβολα.

Ἡ ἀλχημία ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ Ἀποκρυφισμοῦ, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ξεκίνησε ὡς μιὰ τέχνη, ἡ

ὁποία εἶχε σὰν σκοπὸ τὴ μετατροπὴ ἑνὸς χημικοῦ στοιχείου σὲ ἄλλο⁹. Στὴ Δύση ἡ ἀλχημία πλησιάζει τὴν ἑρμητικὴ πα-

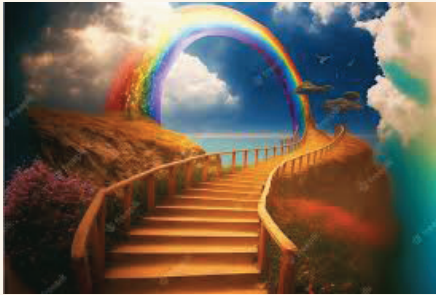
7. C. Gibson, *Sings and Symbols*, σ. 25.

8. S. Sellers, Ὁ σατανισμὸς τῆς «Νέας Ἐποχῆς», ἔκδ. Στερέωμα, ἄ.έ.έ., σσ. 48-49.

9. Δαμασκηνοῦ (Μητρ. Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου), «Οἱ περὶ Θεοῦ ἀντιλήψεις τῆς “Νέας Ἐποχῆς”», στὸ Ὁψεις τοῦ Μυστηρίου τῆς ἀνομίας. Ἀντιτριαδικές - Ἀποκρυφιστικές - Νεοπαγανιστικές δοξασίες περὶ Θεοῦ, Πρακτικὰ ΛΑ' Πανορθοδόξου Συνδιασκέψεως ἐντεταλμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ Ἱερῶν Μητροπόλεων διὰ θέματα αἰρέσεων καὶ παραθρησκείας, Ζόγκια Ἑλληνικοῦ Ἄργου 22-24 Ὀκτωβρίου 2019. Ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σσ. 43 καὶ 49.

ράδοση και την έλληνο-αίγυπτιακή έσωτερική διδασκαλία¹⁰, ενώ σχετίζεται και με την κίνηση των Ροδοσταύρων. Η άλχημική Έταιρία της Γαλλίας, που ιδρύθηκε τον 19^ο αί., διατήρησε δεσμούς με τη διεθνή κίνηση των Ροδοσταύρων, βάζοντας ως στόχο τη «διατήρηση της κληρονομιάς των “άποκρύφων” έπιστημών της Γαλλίας και των μεγάλων έρμητικών παραδόσεων, που θεωρούσαν τη φύση στο σύνολό της ως την “άνωτερη έκδήλωση της ζωής”»¹¹.

4. Το ούράνιο τόξο

Το ούράνιο τόξο συμβολίζει για τη «Νέα Έποχή» τη γέφυρα ανάμεσα στη μεμονωμένη ψυχή και το κοσμικό ύπερ-εγώ.

Στις παλιές γερμανικές θρησκείες το ούράνιο τόξο συμβόλιζε τη γέφυρα μεταξύ των θεοτήτων και της γής. Η C. Camber αποδεικνύει στο βιβλίο της, μετά από μελέτη πολλών έργων της «Νέας Έποχής», ότι με το ούράνιο τόξο ως ύπερ-εγώ έννοείται ο διάβολος (Lucifer)¹².

10. R. E. Guiley, «Άλχημεία», *Harper's Έγκυκλοπαιδεία Μυστικιστικών και Παραφυσικών Έμπειριών*, σ. 16.

11. Χριστόφορου Τσιάκκα (Άρχιμ. - νύν Μητροπολίτου Καρπασίας), «Άλχημεία», Έγκυκλοπαιδικό Λεξικό Θρησκειών και αϊρέσεων, Παραχριστιανικών Όμάδων και συγχρόνων ιδεολογικών ρευμάτων, έκδ. Τερά Μονή Προοδίτισης, 2002, σσ. 33-34.

12. Άρχιμ. Γρ. Κωσταντίνου, *Τά όργανα και τά μέσα της Νέας Έποχής*,

5. Ἡ πυραμίδα μετὸν ὄφθαλμό

Ἡ πυραμίδα ἀποτελεῖ ἓνα καθαρὰ ἀποκρυφιστικὸ σύμβολο. Σύμφωνα μετὸς ἀποκρυφιστῆς εἶναι ἓνα σύμβολο, ποὺ βοηθᾷ στὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν αὐτοβύθιση καὶ τὴν ἐπικοινωνία μετὰ τὰ πνεύματα¹³.

Σύμφωνα μετὰ μιὰ ἄλλη ἐρμηνεία, ἡ πυραμίδα εἶναι ἓνα σύνολο σχημάτων ποὺ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει τὴ δική του σημασία. Ἡ τετράγωνη βάση ἀντιπροσωπεύει τὴ γῆ, ἐνῶ ἡ κορυφή εἶναι τὸ σημεῖο ἐκκίνησης καὶ κατάληξης ὅλων τῶν πραγμάτων, τὸ «μυστικιστικὸ Κέντρο». Τὸ σχῆμα ποὺ ἐνώνει τὴν κορυφή μετὰ τὴ βάση τῆς πυραμίδας εἶναι οἱ προσόψεις σὲ σχῆμα τριγώνου καὶ ἀποτελοῦν σύμβολα τῆς φωτιᾶς, τῆς θείας ἀποκάλυψης καὶ τοῦ τριγώνου τῆς δημιουργίας. Ἔτσι, σύμφωνα μετὰ αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία, ἡ πυραμίδα ἐκφράζει τὴν ὁλότητα τοῦ ἔργου τῆς δημιουργίας στὶς τρεῖς βασικὲς ὀψεις τοῦ¹⁴.

Ἡ πυραμίδα στὴν κορυφή τῆς ὁποίας βρίσκεται ὁ ὄφθαλμὸς συμβολίζει τὸν ὄφθαλμὸ τοῦ Ἐωσφόρου ποὺ παρακολουθεῖ τὴν «οἰκονομικὴ εὐημερία» τοῦ κόσμου. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἰσχυρὰ σύμβολα τοῦ πνευματισμοῦ καὶ τῆς μαντείας.

στὸ <https://poimin.gr/ta-rgana-kai-ta-mesa-t-s-neas-poch-s/>

13. Στὸ ἴδιο.

14. J. E. Cirlot, *Τὸ λεξικὸ τῶν συμβόλων*, σ. 441.

Αναφέρεται επίσης και ως ο όφθαλμός τῶν Τεκτόνων, πού παρακολουθοῦν τὰ πάντα. Τὸ σύμβολο αὐτὸ βρίσκεται στὸ πίσω μέρος τοῦ ἀμερικανικοῦ χαρτονομίσματος τοῦ δολαρίου. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπεικόνιση αὐτὴ εἶναι τοποθετημένη ἡ φράση: «Novus ordo seclorum» (= Νέα Τάξη Πραγμάτων)¹⁵.

6. Ἡ χειρονομία τοῦ διαβόλου

Εἶναι τὸ πολὺ γνωστὸ σύμβολο μὲ τὰ δάκτυλα πού σχηματίζουν κέρατα. Στὶς Η.Π.Α. εἶναι γνωστὸ μὲ τὴν ὀνομασία El diablo (ἢ ἀλλιῶς corna ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ λέξη corno = κέρατο).

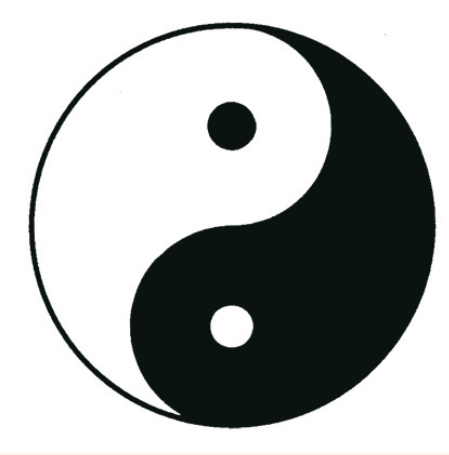
Πολλὲς φορές συγχέεται μὲ τὸ ρῆμα «σ' ἀγαπῶ», ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται στὴ γλῶσσα τῶν κωφάλαλων. Τὸ σύμβολο αὐτὸ χρησιμοποιοεῖται πολὺ συχνὰ ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς heavy metal μουσικῆς, ὡστόσο σήμερα ἔχει ἐξαπλωθεῖ σχεδὸν παντοῦ, ἀκόμη καὶ στὸν χῶρο τῆς μόδας¹⁶.

7. Τὸ γίν καὶ τὸ γιάνκ

Πρόκειται γιὰ σύμβολο τοῦ κινεζικοῦ Ταό (κινεζικῆς φι-

15. S. Sellers, Ὁ σατανισμὸς τῆς «Νέας Ἐποχῆς», σ. 54.

16. https://en.wikipedia.org/wiki/Sign_of_the_horns

λοσοφίας καὶ θρησκείας) καθὼς καὶ τοῦ Κομφουκιανισμοῦ¹⁷ καὶ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα¹⁸.

Τὸ γίν καὶ τὸ γιάνκ ἐκφράζει τὴν κατάσταση ὅπου δύο ἀντικείμενα ἢ ἰδέες ἀντίθετες μεταξύ τους συνυπάρχουν καὶ συνδέονται μεταξύ τους καὶ τὴν ἴδια στιγμή εἶναι ἀνεξάρτητα. Σύμφωνα μὲ

τὸν ὀρισμὸ ποὺ δίνουν διάφορα λεξικά, τὸ γίν καὶ τὸ γιάνκ ἐκφράζει δύο ἀρχές, αὐτὸ μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα τὴν ἀρνητικὴ ἀρχή (συμβολίζει τὸ θηλυκό), καὶ αὐτὸ μὲ τὸ λευκὸ χρῶμα τὴ θετικὴ ἀρχή (συμβολίζει τὸ ἀρσενικό). Τὸ γίν ἀναπαριστᾷ τὴν ἀρνητικὴ καὶ τὴν παθητικὴ ἐνέργεια, τὴν ψυχὴ, τὸ ψῦχος, τὴ νύχτα, τὸ φεγγάρι, τὸ σκότος, τὴ γῆ καὶ τὴ διατροφή. Τὸ γιάνκ ὑποδηλώνει τὸ πνεῦμα, τὸ φῶς, τὴ ζεστασιά, τὴν ἡμέρα, τὸν ἥλιο, τὸν οὐρανὸ, τὴ δημιουργία καὶ τὴν κυριαρχία. Τὸ γίν προηγείται τοῦ γιάνκ καθὼς ἀναπαριστᾷ τὸ σκοτάδι, ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία¹⁹.

Ἡ ἰσορροπία μεταξύ τῶν δύο ἐπιτυγχάνεται, ὅταν τὸ γίν καὶ τὸ γιάνκ ἰσορροποῦν μεταξύ τους, συμπληρώνοντας τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Αὐτὸ συμβολίζεται μὲ τὸν κύκλο ποὺ περιβάλλει

17. C. Gibson, *Sings and Symbols*, σ. 25.

18. R. Wang, *The way of heaven and earth in Chinese thought and culture*, Cambridge University Press 2012.

19. C. Gibson, *Sings and Symbols*, σ. 25.

τά σχήματα. Ο λευκός κύκλος που βρίσκεται μέσα στο γίν και ο μαύρος κύκλος που βρίσκεται μέσα στο γιάνκ συμβολίζουν την αυτόνομία τους παρά το γεγονός, ότι αυτά βρίσκονται ένωμένα μεταξύ τους.

Το σύμβολο του γίν και του γιάνκ εκφράζει διαρχία, ή οποία ως διδασκαλία είναι αντίθετη από την ορθόδοξη, σύμφωνα με την οποία ο Δημιουργός του ανθρώπου και του κόσμου είναι ο Τριαδικός Θεός. Όπως αντίθετη με τη διδασκαλία της Έκκλησίας είναι και η άποψη, ότι το γίν και το γιάνκ επηρεάζουν τη μοίρα των ανθρώπων. Σύμφωνα με την ορθόδοξη ανθρωπολογία ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Θεό με πλήρη ελευθερία, έχοντας ως δώρο το αύτεξούσιο, το οποίο του δίνει τη δυνατότητα να οδηγηθεί από το κατ' εικόνα στο καθ' ομοίωσιν. Όλες οι πράξεις των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα της δικής τους ελεύθερης επιλογής και δεν είναι προδιαγεγραμμένες ή κατευθυνόμενες από έξωτερικούς παράγοντες (μοίρα, άστρα κ.λπ.)²⁰.

(συνεχίζεται)

20. Περισσότερα για το γίν και το γιάνκ, βλ. στο R. Manfred, *The theoretical foundation of Chinese Medicine*, έκδ. M.I.T. Press, Cambridge Massachusetts and London England 1973, σσ. 9-54.

Γραφικές Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

570 21 ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ

Τηλ.: +30 23970 23313, Fax: +30 23970 21754

E-mail: melissa@melissaprint.com

Site: melissa@melissaprint.com

